

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Margaret Thatcher: Életem. Antall József Tudásközpont, 2014; ISBN:9786158009232

Nagy könyv egy hatalmas életműről, egy kivételes nőnek az európai történelemben eddig páratlan pályájáról. Az Encyclopaedia Britannica róla szóló terjedelmes szócikke is kiemeli, hogy „Thatcher volt az első nő, aki Európában miniszterelnök lett, és Sir Winston Churchill mellett az egyetlen további brit miniszterelnök, akinek a temetésén az angol királynő is megjelent. Kiemeli, hogy a 20. században ő volt az egyetlen, akit háromszor egymás után választottak miniszterelnökké, és 1827 óta ő szolgált a leghosszabban folyamatosan ebben a minőségben. Ő gyorsította fel (amint könyvében olvashatjuk, igen jelentős részben ő küzdötte ki – Osman P.) a brit gazdaság fejlődését az állami irányításból liberális gazdasággá, és mind a személyiségének, mind a teljesítményének köszönhetően Churchill óta ő lett a leginkább elismert brit politikai vezető. Amikor az addigi miniszterelnök, Edward Heath kétszer is elbukta a pártján belüli választást, Thatcher, jóllehet még alacsonyan a párt hierarchiájában, az egyetlen minisztere volt az árnyékkormányának, aki kész volt harcba szállni a vezető posztért.” A Britannicából idézve „1975 februárjában a párt vezetőjévé választották, és így kezdődött egy 15 éves vezetői periódus, amely megváltoztatta Nagy-Britannia arcukat.”

Ugyancsak onnan: „Visszavonulása után Thatcher politikai erő maradt. Továbbra is hatással volt a Konzervatív Párt belső ügyeire (gyakran utóda, John Major bosszúságára), és a thatcherizmus alakította a Munkáspárt prioritásait, amelyet ő több mint tíz évig tartott távol a hatalomtól. Az 1992-es választásokig képviselő maradt, majd életfogytig főrangúként a Lordok Háza tagjává emelték. Továbbra is tartott előadásokat és beszédeket, főként az USA-ban és Ázsiában, és létre hozta a Thatcher Alapítványt, hogy az támogassa a szabad vállalkozást és a demokráciát, főként Kelet- és Közép-Európa újonnan szabadabbá vált országaiban.”

Az első női miniszterelnök: „Folyton azt kérdezték tőlem, milyen érzés nőként miniszterelnöknek lenni, amire mindig így válaszoltam: 'Nem tudom. Sohasem tapasztaltam meg az ellenkezőjét.'” Arról viszont valamelyest beszámol, hányszor volt politikai pályájának első szakaszaiban hátrányára, hogy nő, majd családanya, s hogy meglepő módon ezt többször fordították ellene nők, mint férfiak.

Különleges könyv egy rendkívüli szerző önéletrajzaként. Rendkívüli, hiszen Thatcher – lánynevén Margaret Hilda Roberts – a szó leghagyományosabb értelmében kisvárosi, konzervatív, kispolgári családból indult, és hozott magával olyan kvalitásokat és értékrendet, amely mind az életét, a teljesítményét, mind pedig e könyvét is meghatározta. „Gyakorlatias, komoly, és mélyen vallásos családba születtem bele” – írja. És „Az egyenes jellemvonások, amelyek azt is megkövetelték, hogy ne legyünk hajlandók engedni a meggyőződésünkön kívül csak azért, mert mások nem értenek vele egyet, vagy mert népszerűtlenebbek leszünk miatta,

már kezdettől fogva beépültek az én személyiségembe is.” A családi képhez tartozik az is, hogy „Zenekedvelő család voltunk. Ötéves koromtól kezdve a szüleim zongorázni tanítottak, és anyám is szépen tudott játszani ezen a hangszeren. Ami azt illeti, elég jónak bizonyultam, ráadásul szerencsém is volt, mert kiváló tanárokat fogtam ki, így több díjat is nyertem helyi zenei fesztiválokon. Azt a zongorát, amelyen játszani tanítottak, még John Roberts nagybácsi készítette Northamptonban. Emellett templomi orgonákat is épített.”

Könyve kristálytisza beszámoló a kezdettől fogva értelmes, fegyelemre és összeszedettségre tanított hajdani kislány alaposságával és őszinteségével és a gazdag életút tapasztalataiból kialakult, letisztult bölcsességgel minden cikornya, szépelgés, kendőzés és nagyotmondás nélkül. Higgadt, kellemesen gördülékeny beszámoló és történetírás, amelyről úgy érezzük, hogy benne a szerző két alapértéket követ: ezek a nyíltság és az őszinteség. A magánéletét illetően abszolút szemérmes: alig ejt szót róla, kivéve annak kiemelését, hogy a férje egész közéleti pályájának nélkülözhetetlen támasza és segítője volt. Politikai útjáról szólva már nagyon is nyitott, őszintén értékeli kapcsolatait, harcait, viadalait és szövetségeit ellenlábasokkal, párttársakkal – akik átmenetileg vagy épp végleg is bőven lehettek ellenfelei – és szövetségekkel, barátokkal, munkatársakkal.

A könyv eleje akár egy XX. századi leányregény: út a kisvárosi, puritán erkölcsű és életvitelű családból, a magától értetődően szívós munka és az összetartó metodista közösség világából az ország egyik nagyhírű egyetemére, s onnan a közéletbe. A folytatás már egészen más síkon megy: a hajdani nagysága romjain rogyadozó Nagy-Britannia politikai életében szívós munkával, elvtelen kompromisszumok nélkül előrejutni, megküzdeni a saját pártbeli érdekek nemegyszer alattomosan akadályozó hálójával, győzni a képviselőválasztáson és bejutni a parlamentbe. S valójában ez még csak a belépő a nagypályára, ahol az országos politikát csinálják, igazából csak itt kezdődnek a politikai lehetőségei, hogy beavatkozzon az ország életébe és sorsába.

Pár karakteres idézet, előljáróban: „Muszáj tudomásul vennem: nem akarok kimaradni a politika sodrásából.” / „Míg az otthon mindig az ember életének a központja kell hogy legyen, az ambícióinak nem szabad határt szabnia.” / „Ha a politika az ember vérében van, úgy tűnik, minden út a politikához vezet.” / „Megtanultam, hogyan kell kijátszani az egyik érdekvédelmi csoportot a másik ellen.”

Türelmetlen olvasónak valamelyest kevésbé való könyv. Thatcher színesen, érdekesen, igen sok részlet kibontásával és sok elemzéssel, értékeléssel mondja el hosszú és gazdag pályafutását, ami így – az eredeti kétkötetes műve e rövidített változatában – a kiegészítő függelékekkel együtt kilencszáznál több oldal. Alapos, módszeres, sosem fecseg, aligha akad benne felesleges mondat, viszont igyekszik mindent megmutatni, ami számít – akár Margaret Thatchernek, a pályafutásának, akár ahhoz kötődve az országnak, amelyben mindez végbemegy.

Az Antall József Tudásközpont ajánlójából:

(Thatcher e könyvében bemutatja) „a világlátását meghatározó, konzervatív-metodista családi háttérrel, politikai karrierje eseménydús történéseit, és az események külpolitikai háttérét. Teszi mindezt meglepően őszinte stílusban, melyből megalkuvást nem ismerő politikusi karaktere és egy kivételes történelmi korszak képe rajzolódik ki.” „A belpolitika terén egy sor hosszú távú hatással bíró reform kötődik a nevéhez, melyek közül nem egy ma is megosztja az elemzőket. Nevéhez fűződik az angol piac liberalizációja, a szabadpiaci elvek érvényesítése a gazdaságpolitikában az addigi nagyfokú állami gazdasági szerepvállalás ellenében. Ebben nagyon hasonló álláspontot képviselt, mint kortársa-barátja, Ronald Reagan amerikai elnök. Külpolitikában a kelet-közép európai ellenzéki mozgalmakat erősen támogatva hozzájárult a Szovjetunió európai végelgyengüléséhez. Walesa lengyel ellenzéki mozgalma és a magyar reformtörekvések mellett is kiállt, 1984-ben járt is Magyarországon. Az 1989–90-es rendszerváltozásokat üdvözölte. Az európaiság kérdésében inkább szkeptikus volt: az Európai Közösséget, az EU elődjét elsősorban gazdasági együttműködésnek ítélte hasznosnak, a föderalista álláspontot azonban elvetette.” Azért fűzzük hozzá: Helmut Kohl bőven panaszodik a könyvében (A fal leomlásától az újraegyesülésig – I. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2015/1. sz.), hogy milyen szívósan igyekezett Thatcher megakadályozni a német újraegyesülést. Érthető: ahogy Kohl is kifejti, Thatcher országa érdekeivel ellentétesnek ítélte, nem is alaptalanul, hogy ilyen erős Németország jöjjön létre.

Szemléltessék a történet ívét az – olykor sejtelmes – fejezetcímek, amelyekről a könyvet olvasva rájövünk, hogy mind igen találó: Vidéki gyermekkor / Nő talárban / Otthoni kötelmek / A külső körben / Árnyékvilág / Tanárok réme / Végtelen sok tanulság / Az alkalom megragadása / Rázós út / Enyhülés vagy legyőzetés? / Inasévek a hatalom műhelyében / Csak egyetlen esély / Üzlet felett lakni / A változás jelzőfényei / Forgószelemben / Egyáltalán nincs jól, Jack / Nincs több hátraarc / A Nyugat és a többiek / A falklandi háború: a flotta nyomában / Falkland: győzelem / Tábornokok, komisszárok és mandarinok / A baloldal lefegyverzése / Minden jó, ha a vége jó / Vissza a rendes kerékvágásba / Mr. Scargill lázadása / Terroristák árnyéka / Egyfolytában esik az eső / Akikkel szót lehetne érteni / A világ dolgainak rendbetétele / Játék határok nélkül / Búvészmutatvány / Javuló közérzet / Nem annyira program, inkább életmód / Kis helyi nehézség / Csökkentés és kedvezés / Lebetegtők és rögzítők / A Bábel expressz / A színére fordított világ / Habozásnak most nincs helye / Férfiak mentőcsónakban.

Ha rávetítjük, hogy e címszavak mögött annak a története rejtőzik, hogyan nőtt fel egy vasakarátú vezető, hogyan újíttotta meg és formálta át, természetesen sokakkal szövetségben és nagyon sokak ellenállása dacára, az Egyesült Királyságot és annak helyét az európai és a világpolitikában, úgy még inkább hívogatóvá válik mindegyik. Ám tény az is, hogy ezt a könyvet nem lehet bele-belekapkodva olvasni, hiszen egy hosszú, összefüggő, az előzményekből építkező folyamat krónikája.

Nézzünk egy kicsit bele!

A gyerekkori családi légkörről: „A szüleim mindketten hithű methodisták voltak, sőt apám keresett laikus prédikátor hírében is állt Granthamben és a környéken. ... A metodizmus egyáltalán nem volt rideg vagy morózus. Nagy súlyt helyezett a vallás közösségi jellegére és a zenére, és nekem mindkettő bőven kínált alkalmat az élet élvezetére, még ha ez olykor talán meglehetősen fennkölt módon nyilvánult is meg. Barátaink a gyülekezetből vasárnap esténként gyakran átjöttek hozzánk hideg vacsorára, vagy pedig mi mentünk át hozzájuk. ... A vallásunk nem csupán zenei és társasági jellegű volt, hanem intellektuálisan ösztönző is. Az erőt sugárzó egyéniségű lelkészek nagyon határozott nézeteket vallottak. ... A gyülekezetben belénk nevelt értékek híven tükröződtek odahaza is. Ugyanez volt elmondható a kemény munka fontosságának hangsúlyozásáról. Az én családban sohasem volt helye a tétlenkedésnek – részint azért, mert a tétlenség bűnnek számított, részint mert olyan sok elvégzendő munka várt ránk, végül pedig azért, mert egész egyszerűen ilyen emberek voltunk. Mint már említettem, szükség esetén mindig besegítettem az üzletben. De azt is jól megtanultam anyám mellett, mit jelent úgy vezetni a háztartást, hogy minden óraműpontossággal működjön, pedig sokszor hosszú órákat kellett eltöltenie a pult mögött állva a vevők kiszolgálásával.” És akár némi gazdaságpolitikai előtanulmányként is: „A házunkban soha semmi sem veszett kárba, és szigorúan csakis annyit engedtünk meg magunknak, amennyit az anyagi helyzetünk lehetővé tett. A legrosszabb, amit egy másik családról mondani lehetett, az volt, hogy 'mindent felélnek'. Mivel mindig takarékos életmódhoz és étrendhez voltunk hozzászokva, nem volt nehéz alkalmazkodnunk a háborús idők jegyrendszeréhez.”

Az 1935-ös általános választásokról: „Politikai értelemben ebben a versenyben bújtak ki az első tejfogaim. Ekkor, tízéves koromban, már világos volt számomra, hogy nagyon politikai család a miénk. És az alapját képező minden komoly felelősségérzet ellenére a politikát remek szórakozásnak találtam. Ahhoz még túl fiatal voltam, hogy korteskedjek apám mellett a helyhatósági választáson, de azért munkára fogtak a Sir Victor Warrender konzervatív jelölt érdemeit magasztaló élénkpiros választási röplapok hajtogatásával. ... A választás napján azt a felelősségteljes feladatot bízták rám, hogy ide-oda szaladgáljak a konzervatív választási bizottság irodája és a szavazóhelyiség (az iskolánk) között azzal az információval, hogy kik voltak már szavazni.” Erre mondják, hogy korai, erős kezdés.

1939 körüli időkről szólva „Apám minden héten két könyvet vett ki a könyvtárból: egy 'komolyat' magának (és nekem), valamint egy regényt anyámnak. Ennek köszönhetően olyan könyveket olvashattam, amelyek általában nem kerülnek az én korombeli lányok kezébe. Hamarosan tudatosodott bennem, hogy mit szeretek olvasni – bármit, ami a politikáról és a nemzetközi ügyekről szól. Így például elolvastam John Strachey [munkáspárti politikus és író] *The Coming Struggle for Power* című, először 1932-ben kiadott könyvét. Sokak számára izgalmas és újszerű volt ennek az akkortájt divatos kommunista elemző műnek a tartalma, amely azt jósolta, hogy a kapitalizmust rövidesen felváltja a szocializmus. De mind az ösztöneim, mind pedig a neveltetésem folytán mindig is 'igazi kék' konzervatív

voltam. Nem számított, hány baloldali könyvet olvastam, vagy hány baloldali kommentárt hallottam, politikai hovatartozásomat illetően sohasem voltak kétségeim.” Ne feledjük, itt még csak 14 éves. S ahogy a következő évekbeli olvasmányairól szól, azok olyan politikai elemző könyvek, amelyek témájuk súlyával messze túlmennek egy 17-19 éves lány érdeklődési körén, s nagy valószínűséggel a felnőttek nagy részén is.

És már erősen alakult a saját államfilozófiája: „Nekem sohasem tűnt úgy, ami viszont nyilvánvalóan annak tűnt sok más ember számára, hogy a háborús idők 'tanulságaként' az államnak kell átvennie a legfontosabb szerepet az országunk életében, és hogy békeidőben is ugyanúgy a kollektív erőfeszítést megvalósító szellemiségre apelláljon, mint a háború alatt. Az általam levont 'tanulságok' egészen mások. Először is: a granthami emberek háború előtti létformája igenis tisztességes és maradéktalanul teljes élet volt, amelynek az értékrendjét a közösség alakította ki, nem pedig a kormányzat...”

Oxfordi kollégistaként újabb fontos tanulság a világnézetéhez: „A college-beli élet során szerzett tapasztalataim jól alátámasztották azt a későbbi meggyőződésemet, miszerint ha a legjobbat akarjuk kihozni az emberekből, arra kell ösztönöznünk őket, hogy tartozzanak kisebb, emberi léptékű közösségekhez, és nem szabad hagynunk, hogy a személytelenség és a sehova nem tartozás tengerén hanykolódjanak.”

Háborús hozzájárulás: „A legtöbb hozzájárulás, amit az ember diákként tehet a hazájáért békében vagy háborúban, a komolyan vett és eredményes tanulás. De mi mindannyian megpróbáltunk valami ennél közvetlenebbet is tenni. Én például hetente egy-két estén felszolgáltam a hadsereg carfaxi kantinjában. Leggyakrabban a közeli támaszpontokon állomásozó brit katonák és amerikai pilóták tértek be hozzánk vásárolni. Nagy volt a meleg, ragadtunk az izzadságtól, olykor alig-alig álltunk a lábunkon, mégis remek móka volt, jó társasággal és szellemes bemondásokkal tarkított humorral.” Elég nyilvánvaló, hogy az elejét nemcsak közhelyként mondja, hanem az az egész neveltetéséből következik. A továbbiakat illetően: szerencsénk volt. És „Ami azt illeti, ekkor már egy év sem volt hátra a háború végéig Európában ... a hangsúly lassanként mégiscsak áttevődött a békére való felkészülésre. Az időm egyre nagyobb részét igénybe vevő békebeli tevékenységek között pedig ott volt a politika. Oxfordba érkezésem után csaknem azonnal beléptem az egyetem konzervatív egyesületébe (OUCA). Bár az a nemzeti közmegegyezés, hogy a háború idejére felfüggesztik a választók kegyeiért folytatott pártpolitikai indíttatású versengést, nem volt közvetlen kihatással az egyetemeken zajló politizálásra, a gyakorlatban a politikai élet Oxfordban is jóval csendesebben folydogált medrében, mint az 1930-as években. Ennek ellenére az OUCA tevékenysége hamar központi szerepet játszott az ottani életemben.”

Azután Denis, a leendő férj képében nála is megjelent a nagy kérdés: a köz- és a magánélet fontossági sorrendje. „Talán hamarabb is összeházasodtunk volna, de az én szenvedélyem a politika, az övé pedig a rögbi iránt – a szombat sohasem volt randevúkra alkalmas nap – egyaránt akadályt jelentett. Mindezt persze többszörösen jóvátette azzal, hogy rengeteget segített nekem a választókerületben – a problémákat egykettőre megoldotta, és minden

szervezési munkára gondja volt. Az, hogy megkérte a kezemet és eljegyeztük egymást, még egy utolsó, véletlen politikai szolgálattal is felért, mivel a tudtomon kívül éppen a választás napja előtt Beryl Cook kiszivárogtatta a nagy újságot, hogy ezzel is végső lökést adjon a kampányomnak.” (Első választási kampánya, ahol jelöltként indult.) És e szerepléséről: „Még a jelöltségem országos, sőt nemzetközi fogadtatásában is igazán szerencsés voltam. Huszonnégy éves lévén én voltam a legfiatalabb női jelölt, aki ringbe szállt az 1950. évi kampányban, és ebben a minőségemben nyilvánvaló módon számos kommentár foglalkozott velem. Felkértek, hogy írjak a nők politikai szerepvállalásáról. A fényképem megjelent a Life magazinban és az Illustrated London Newsban az akkori idők hírneves férfi politikusainak a társaságában, sőt még a nyugatnémet sajtóban is, ahol junge Dame mit Charme-ként (bájos fiatal hölgyként) jellemeztek – talán az utolsó alkalommal.” És az első komoly betekintés a pártpolitikába: „1950-ben az Oxfordban végzett konzervatívok képviselőjének delegáltak a Konzervatív Párt Országos Végrehajtó Bizottságába, aminek révén először láthattam bele a párt szervezetének a működésébe országos szinten.”

Válaszút és életre szóló döntés – vissza a nagypolitikába: „Beláttam és döntöttem: a háztartás vezetése és a jogi tanulmányok mellett a politikai ambícióimat egy ideig kénytelen leszek jegelni. Huszonhat évesen ezt megengedhettem magamnak, és közöltem is szándékomat a Konzervatív Párt központjával.” Ámde: „Fiatal női képviselőjelöltként azonban még mindig magamra vontam olykor-olykor némi közfigyelmet. ... Másrésről mivel benne voltam a keresett pártszónokok névsorában, meg-meghívtak választókerületekbe az ország minden részébe. Egy szó, mint száz: habár tényleg megpróbáltam távol maradni a politikától, az iránta érzett leküzdhetetlen vonzalmam végül csak győzedelmeskedett minden ezzel ellentétes elhatározás felett. Meghánytam-vetettem a dolgot Denisszel, aki biztosított afelől, hogy mindvégig segíteni fog. Így tehát júniusban felkerestem Beryl Cookot (a párt területi ügyvivője – Osman P.) a pártközpontban, és így szóltam hozzá: 'Ennek nincs semmi értelme. Muszáj tudomásul vennem: nem akarok kimaradni a politika sodrásából.' Ahogyan számítottam is rá, 'Beryl nagynéni' teljes támogatásáról biztosított, és beajánlott John Hare-nek, a párt jelöltállításért felelős alelnökének.” És a „most és mindörökké”: „Én sohasem tartoztam azok közé, akiknek a 'csak' anyai vagy 'csak' háziasszonyi létforma csupán másodikként jön szóba a fontossági sorrendben. Ami azt illeti, valahányszor ilyen burkolt feltételezéseket hallottam a miniszterelnökségem előtt és után, őszintén és mérhetetlenül felbosszantott. Természetesen anyának és háziasszonynak lenni nagyon magas rendű hivatás. De egyúttal azt is éreztem és tudtam, hogy az én hivatásom nem kizárólag ebből áll, hanem karrierre is szükségem van. Az igazat megvallva, azért volt szükségem karrierre, mert egész egyszerűen ilyen ember voltam. És nem bármilyen karrierről volt szó, hanem olyanról, ami mentálisan aktívan tart, és felkészít arra a politikai pályára, amelyre hitem és meggyőződésem szerint nagyon is alkalmas vagyok.”

„1956 februárjában levelet írtam Donald Kaberrynek, a párt jelöltállításért felelős alelnökének: Egy ideje már kísértést érzek az aktív politizálásba való visszatérésre. Eredetileg,

amikor ügyvéddé avattak, az volt a szándékom, hogy teljes egészében a jogi munkára koncentrálok, de az adóügyi kamarában és a társasági ügyekben szerzett némi tapasztalatom nemhogy elfordította volna a figyelmemet a politikáról, sőt inkább arra szolgált, hogy a figyelmem szorosabban arra a testületre irányuljon, amelynek feladata a törvényhozás, amiről határozott nézeteket alakítottam ki magamban.”

„Minden út a politikához vezet.” Oxfordban vegyészként végzett, és a politikai pályáján fogott bele a jogi végzettség megszerzésébe. „Mindegy volt, hogy Dicey [Albert Venn Dicey (1835–1922) alkotmányelméleti szakember, korának vezető alkotmányjogásza volt – a láb-jegyzetből] gondolatain elmélkedem-e éppen, vagy belemerülök az adójog útvesztőibe, né tán aktuális témákat vitatunk meg kollégákkal a négy Inn of Court konzervatív jogászainak egyesületében, a politikai kérdések mindig a képzeletem középpontjába furakodtak, helyet követelve maguknak.”

1956 kritikus élménye a britek számára legfőképp a július–novemberi szuezi válság volt. (Mi úgy véljük tudni, hogy akkor egyezség született az USA és a Szovjetunió között: a SZU nem szól bele a szuezi válság rendezésébe, cserébe szabad kezet kap Magyarországon.) Thatcher szavai: „Egyesek így érveltek: Szuez megmutatta, hogy az amerikaiak annyira ellenségesen viszonyulnak Nagy-Britannia birodalmi szerepéhez, és mostanra már olyan szuperhatalommá nőttek ki magukat, hogy megbízhatatlannokká váltak, s erre egy szorosabb európai integráció lehet az egyedüli válasz. De volt egy alternatív – és pontosan ellenkező értelmű – konklúzió is, mégpedig az, hogy a brit külpolitika hosszabb távon nem folytatható az Egyesült Államok támogatásának megszerzése nélkül. *A mából visszatekintve úgy látom, hogy Szuez az akaratlan katalizátor szerepét játszotta az erő és a hatalom békés és szükségszerű áttevődésében Nagy-Britanniából Amerikába, a nyugati érdekek és a liberális nemzetközi gazdasági rendszer legfőbb támaszának kezébe.*” (Kiemelés a recenzió szerzőjétől.)

Immáron fiatal parlamenti képviselőként lehetőséget kapott egy indítvány előterjesztésére. S mennyire nem meglepő tőle: „Végső soron azonban semmi sem pótolja az ember saját erőfeszítéseit. Igyekeztem a lehető legtöbb képviselőt rávenni arra, hogy legyenek jelen a Házban pénteken (a legtöbb képviselő a választókerületében tartózkodik ezen a napon), amikor az indítványom második olvasatban kerül a Ház elé – ez képezte ugyanis a nagy akadályt. *Mivel mindig is hittem a kézzel írott személyes levél hatásában – még az olyan esetekben is, akiket alig ismerünk –, a második olvasat előtt 250 levelet írtam* kormánypárti képviselőknek, megkérve őket, hogy legyenek jelen, és szavazzanak a jogszabálytervezetemre.” (Kiemelés a recenzió szerzőjétől.)

Az akkori konzervatívokról, azaz saját elv- és párttársairól: „Visszatekintve az a furcsa, hogy a hatvanas években a konzervatívok, miközben egyre növekvő mértékben és szinte rögeszmésen aggódtak a korabeli korszerű trendektől és divatoktól való elszakadásuk miatt, kezdték elveszíteni a kapcsolatot a konzervatív felfogású átlagemberek ösztöneivel és igényeivel. Igaz volt ez a problémák olyan széles skálájára, mint a közrend, a szakszervezetek, a bevándorlás kérdése és a harmadik világ megsegítése, a legközvetlenebb módon azonban

a gazdaság irányítását illetően ütközött ki.” Nyilvánvaló, hogy ez a helyzet változtatásért kiáltott – amelyet majd Thatcher hozott el.

A hatvanas évek elejéről szólva „Minél többet tudtam meg a gazdaságirányításunkról, annál több kétely merült fel bennem vele kapcsolatban.” És jogpolitikai nézetei – ne feledjük, már jogász is –: „Még ennél is határozottabb késztetést éreztem a büntetőpolitikában akkortájt divatos liberális tendenciák gyökeres megváltoztatására.”

26 évesen parlamenti államtitkári kinevezést kap a Társadalombiztosítási és Nyugdíjügyi Minisztériumban. „A legjobb ruhámba öltözötten jelentem meg a miniszterelnök előtt. A vizit rövid volt. Harold Macmillan kedvesen üdvözölt, és felajánlotta a remélt kinevezést. Lelkesen elfogadtam. A lehető leghamarabb munkához akartam látni, és megkérdeztem tőle, hogyan kezdjek hozzá a dolgokhoz a minisztériumban. Rá jellemző módon így szólt: ’Nos, hát hívja fel az államtitkárt, és jelenjen meg körülbelül tizenegy órakor holnap délelőtt, nézzen körül, azután távozzon. Én a maga helyében nem maradnék bent sokáig.’”

Egy különösen fontos tanulság, amelynek gyakorlati érvényre juttatása azonban kutya nehéz: „Miután három miniszter alatt is szolgáltam államtitkárként ugyanabban a minisztériumban, érdekes volt megtapasztalnom, mennyire különböző tanácsokat adnak nekik az apparátusi tisztviselők még akkor is, ha ugyanarról a témáról van szó. Kifogást is emeltem annak láttán, hogy Niall Macpherson és Richard Wood a költségvetési fegyelem lazításával járó lépések megtételére kapott javaslatokat, miközben tudtam, hogy elődjük, John Boyd-Carpenter elé nem terjesztettek ilyeneket. ’Ez nem az, amit az előző miniszternek javasoltak’ – mondtam nekik, mire azt válaszolták: azért nem, mert tudták, hogy ő sohasem fogja elfogadni. Ott és akkor elhatároztam: ha majd egyszer én vezetek egy minisztériumot, ragaszkodni fogok minden számba jöhető opció abszolút világos és egyértelmű, objektív kiértékeléséhez bármely nekem jelentő hivatalnoktól. Az érveléseknek és állásfoglalásoknak alapelveken kell nyugodniuk.”

1970, a konzervatívok megnyerik a választásokat, s Thatcher Edward Heath miniszterelnöktől megkapja első tényleges miniszteri kinevezését. „Szombat reggel a Downing Street 10. magántitkára telefonált. Ted hívatott magához. A kabinet tanácsstermébe lépve azzal kezdtem, hogy gratuláltam a győzelméhez. Nem töltöttünk azonban sok időt udvariaskodással; mint mindig, most is nyers volt és hivatalos. Felajánlotta az oktatási miniszteri posztot, és én el is fogadtam.” Jóllehet volt már „miniszter” is a korábbi árnyékkormányban, itt mutathatta meg először azokat a vezetői kvalitásait, amelyekért később a Vaslady jelzőt is megkapta.

Ezt a jelzőjét mindenki ismeri, történetét, meglepő forrását viszont aligha. Thatcher így szól róla: „A kensingtoni városházán január 19-én (1976-ban vagyunk – Osman P.) elmondott beszédem hasonló témát ölelt fel, mint az előző évi chelsea-i, de inkább a honvédelemre koncentrált, és még szókimondóbb volt a szovjet veszélyt illetően. Azzal vádolta a munkáspárti kormányt, hogy ’leszereli a véderőnket egy olyan pillanatban, amikor egy terjeszkedő nagyhatalom által Nagy-Britanniát és a szövetségeseit érő, stratégiai fenyegetés

súlyosabb, mint az utolsó háború vége óta bármikor? ... A beszéd visszhangja az előző évinél sokkal kedvezőbb volt, főleg a brit sajtó komolyabb szegmensében. A Daily Telegraph a következő címet adta a szerkesztőségi kommentárjának: 'Az igazság Oroszországról'. A The Times elismerte, hogy önelégültség uralkodott el a Nyugaton. Nem kellett sokáig várnunk a szovjet reakciókra sem. A szovjet nagykövetség indulatos levelet írt Reggie Maudlingnak, a nagykövet pedig személyesen tiltakozott a Külügyminisztériumban. A különböző szovjet propagandaorgánumból durva szitokáradat özönlött felém. A Krasznaja Zvezda, a Vörös Hadsereg újságja szerkesztőségében pedig egy apparatcsik az ítélőképességét jócskán meghaladó képzelőerővel megalkotta a 'Vaslady' kifejezést."

Immáron előttünk áll teljes szellemi és lelki fegyverzetében a politikus, aki a XX. század egyik kiemelkedő hatású – ó, jaj, nincs szavunk az államférfiú női megfelelőjére! – egyénisége lett, és nagyon jelentős szerepet játszott a mai Európa megformálásában. Pályája hosszú zenitje pedig még előtte van – országát átformáló gazdaságpolitikájával, amely thatcherizmusként került be a történelembe, máig is meghatározó, útmutató jelentőségű, ám nem épp általánosan jótékonynak tekintett irányvonalként.

„Thatcherizmus” – ismét a Britannica róla szóló szócikkből idézve: „1979. március 28-án James Callaghan miniszterelnök elveszítette a [Thatcher és pártja által kikényszerített] bizalmi szavazást, és lemondásra kényszerült, amire 1924 óta nem volt példa. Az ezt követő májusi választásokon a Thatcher vezette konzervatívok az 1945 óta legnagyobb arányú győzelmet aratták. Egy különösen ingatag kezdet után (Thatcher sokat ír a kezdeti nehézségekről – Osman P.) Thatcher elnyerte a népszerűséget a Falkland-szigeteki katonai győzelemmel, s ennek szárnyán a győzedelmes újraválasztást 1983 júniusában, 144 fős többséggel az Alsóházban. A sikert meglovagolva, kormánya nekilátott a gazdaság mélyenszántó privatizálásának.”

A BBC honlapjáról idézve (<http://www.bbc.com/news/uk-politics-22079683>) „Csak markéni politikai vezető bírt akkora hatással, hogy „-izmust” nevezzenek el róla. Ám egyetlen politikai filozófia sem alakított egy nemzetet úgy, ahogyan a thatcherizmus. A legnyersebb változatában a szabadpiacba és a kicsi államba vetett hitet jelenti. Szerinte a kormányzat feladata a gazdaság tervezése és szabályozása helyett, hogy félreálljon annak útjából. Csupán a legalapvetőbbekre kell szorítkoznia: a birodalom és a fizetőeszköz védelmére. Minden egyebet rá kell hagyni az egyénekre, hogy megvalósítsák saját választásaikat, és felelősséget viseljenek a maguk életéért. A legtöbb háború utáni politikus ezt forradalmi, sőt veszélyes koncepciónak tekintette.”

Thatcher sajtónyilatkozata a párt elnökségéért folyó harc finisében: „[Oktatási miniszterként] az a vád ért, hogy utóvédharcot folytatok a 'középosztálybeli érdekek' védelmében. Ugyanezt a vádat szegezik nekem most, amikor a konzervatív ellenzéket vezetem az örökösödési adót érintő szocialista javaslatok ellen. Nos, ha a 'középosztálybeli' értékek a változatosság és az egyéni választás bátorítását, a képzettségért és a kemény munkáért járó tisztességes ösztönzőket és jutalmakat, az állam hatalmi túlsúlyával szembeni hatékony gá-

tak fenntartását, és az egyéni magántulajdon széles körű eloszlásába vetett hitet jelentik, akkor igen, pontosan ez az, amit próbálok megvédeni...”

Külpolitikai koncepciójából, még ellenzékben lévő pártja vezetőjeként, 1975. július 26-i beszédéből: „Helsinki ötlete eredetileg a szovjetektől származott; melegen üdvözölte Brandt kancellár Nyugat-Németországa az Ostpolitikhoz való hozzájárulásként, majd a későbbiekben a Nixon-adminisztráció napirendjére is felkerült. A Nyugat azért akarta a szovjeteket bevonni a tárgyalásokba, hogy az Erők Egyenlő Csökkentése révén elérje a katonai fölényük mérséklődését Európában, és hogy tartsák tiszteletben az alávetett népek emberi jogait. De mit akartak a szovjetek? Ez volt messze a legérdekesebb kérdés, mivel – a szkeptikusok állítása szerint – még ha úgysem szándékoznak is betartani az általuk megkötött egyezményeket, akkor sem vették volna maguknak a fáradságot [ti. ahhoz, hogy tárgyalásztalhoz üljenek], ha az nem jár valami haszonnal számukra. A jó hírnév nem lehetett az egyedüli motiváló ok. Ha a Szovjetunió és csatlósai – főleg a potenciálisan instabilabb kelet-európai rezsimek – megkapnák a nemzetközi elismerés pecsétjét, nagyobb biztonságban éreznék magukat. De vajon akartuk-e egyáltalán, hogy nagyobb biztonságban éreznék magukat? A totális diktatúrák egyik legjobban kihasználható gyenge pontja kétségkívül az a paranoid bizonytalanságérzetük, ami a rendszer társadalmi elfogadottságának a hiányából adódik, és aminek következménye a döntéshozatal hatékonyságának a gyengesége, sőt bénultsága. Ha a szovjetek nagyobb biztonságban éreznék magukat, ha az újonnan megszerzett elismertségük nagyobb hozzáférést nyújtana nekik a hitelekhez és a fejlett technológiához, ha toleráns figyelemmel és tisztelettel viszonyulnánk hozzájuk, nem pedig gyanakvó ellenségeséggel, vajon mire használnák ezeket az előnyöket? ... Közvetlenül nem támadtam az enyhülési politikát, hanem 'valódi' enyhülésre szólítottam fel helyette. De a szovjetek valódi szándékait illusztrálандó, idéztem Leonyid Brezsnyev 1972. júniusi beszédét, amelyben megerősítette, hogy a békés egymás mellett élés 'semmiképpen sem jelenti az ideológiai harc enyhülésének a lehetőségét. Éppen ellenkezőleg, készen kell állnunk arra, hogy fokozzuk ezt a harcot, és a rendszerek közötti konfrontáció még élesebb formájává tegyük.’” Egy mesteri támadása: „Ezenkívül felhívtam a figyelmet az emberi jogok fontosságára, mint a szovjet rendszer természetét minősítő további mércére: Amikor a szovjet vezetők börtönbe vetnek egy író, vagy egy papot, vagy egy orvost, vagy egy munkást azért a bűnéért, hogy szabad véleményt nyilvánított, nem pusztán humanisztikus okokból kell kifejeznünk az aggodalmunkat. Mert ezek a tettek olyan országra mutatnak rá, amelyik fél az igazságtól és a szabadságtól; amelyik nem meri megengedni a népének, hogy élvezze azokat a szabadságjogokat, amiket mi maguktól értetődőnek tartunk – és egy olyan ország, amely megtagadja ezeket a szabadságjogokat a saját népétől, nemigen fog habozni, hogy másoktól is megtagadja.” (Kiemelés a recenzió szerzőjétől.)

Egy máig is érvényes, meglepően őszinte kijelentése a nagy geopolitikai játszmaról: „Az 1975-ös helsinki csúcsot ma kedvező színben tüntetik fel, mert a másként gondolkodók a Szovjetunióban és Kelet-Európában olyan programként használták a rendelkezéseit, amiért

harcolniuk kell a kommunista államhatalommal szemben. És valóban: azzal, hogy az emberi jogokat szerződéses kötelezettséggé tette, nem pedig az egyes országok belső jogrendjébe utalta, a másként gondolkodók kezébe olyan ütőkártyát adott, amit teljes egészében ki is játszottak. *A személyes bátorságuk azonban csak keveset számított volna a Helsinkit követő nyugati, főleg amerikai eltökéltség és védelmi fejlesztések nélkül.* Ezek megálljt parancsoltak annak a terjeszkedésnek, ami a történelmi szükségszerűség lélektani presztíziséül szolgált a szovjet kommunizmus számára, külső nyomást gyakorolt a kommunista rezsimekre, emiatt kevésbé tudtak koncentrálni a belső elnyomásra, és bátorságot öntött a kommunizmus ellen fellépő, rohamosan erősödő ellenállási mozgalmaknak. Ez az *átkaroló hadművelet* – az újjáéledő Nyugat és a másként gondolkodók – nem csupán ellensúlyozta, hanem még felül is múlta azokat az előnyöket, amiket a szovjetek nyertek Helsinkiből a megerősödött legitimitás és a nyugati elismerés révén.” (Kiemelések a recenzió szerzőjétől.)

S már csak két idézet tőle. Első sajtónyilatkozata, frissen kinevezett miniszterelnökként, a Downing Street 10. elé érkezve a Palotából: „Egy híres, Assissi Szent Ferencnek tulajdonított imádságot idéztem: 'Ahol széthúzás [van], oda egyetértést vigyek.' Később jó adag szarkazmussal körítve emlegették fel ezt a választást, de az idézet további részeit gyakran elfelejtik. Az ima ugyanis ekképpen folytatódik: 'Ahol tévedés, oda igazságot, / Ahol kétség, oda hitet, / Ahol kétségbeesés, oda reményt...’”

„Az Európai Tanács első olyan értekezletére, amelyen részt vettem, Strasbourgban került sor 1979. június 21–22-én. Meg voltam győződve róla, hogy Schmidt kancellár a korábbi megbeszéléseinkről azzal a világos és egyértelmű benyomással távozott, hogy nekem szilárd elhatározásom harcolni Nagy-Britannia nettó befizetésének nagymérvű csökkentéséért. Reméltem, hogy ezt az üzenetet továbbítja majd Giscard francia elnöknek, a csúcstalálkozó soros elnökének is; mivel mindketten pénzügyminiszterek voltak korábban, meg kellene érteniük Anglia álláspontját.” A csatát ott nem nyerhette meg, ám „Strasbourgnak mindenestre volt egy kétségbevonhatatlan eredménye: egyértelműen napirendre tűzte Anglia nem korrekt költségvetési hozzájárulásának kérdését. Úgy éreztem, olyan benyomást tettem a többiekre, mint aki komolyan is gondolja, amit mond; később megtudtam, hogy a megérzésem nem csalt. Szintén Strasbourgban történt, hogy véletlenül meghallottam egy külföldi kormánytisztviselő félhangosan tett megjegyzését, ami nem is hangozhatott volna hízelgőben a fülemnek: 'Anglia visszatért' – mondta.”

Ceterum censeo: a többit tessék elolvasni. Nemcsak Thatcher élete van benne, hanem a miénk is. Nagyon érdemes.

Dr. Osman Péter

1000 történelemformáló esemény. Alexandra Kiadó/National Geographic, 2014; ISBN: 6155105388

„A történelem az élet tanítómestere” tartotta már a latin közmondás is, ám „Mélységes mély a múltnak kútja” (Thomas Mann), és bizony elfedi a benne rejtőző történelem igen nagy részét. Ismerni azt azonban nagyon is kell. Mindenekelőtt talán azért, mert nélküle nem tudjuk, kik is vagyunk. Szellemileg gyökértelen, és ezért sokkal bizonytalanabb is, aki nem tudja, a fejlődés milyen útja vezetett el az ő világához. Tudatában vagyunk vagy sem, mindannyiunkban ott munkál a múlt öröksége – „A világ vagyok – minden, ami volt, van: / a sok nemzedék, mely egymásra tör” (József Attila) –, ezért mindenkinek, aki intelligens és szellemileg szuverén emberként akar élni és gondolkodni, szüksége van arra, hogy legalább fő vonalaiban ismerje az utat, amelyet az emberiség idáig megtett, s amely kiformálta egész civilizációnkat, ezzel rányomta a bélyegét a mi életünkre is. S ha szorítják is ki a divatból, a műveltség akkor sem úri huncutság, hanem része annak, ami gondolkodó emberré tesz, a történelem ismerete pedig fontos része a műveltségnek. Ha mindehhez még pragmatikusan nézzük: nagyon igaz a népi bölcsesség, miszerint más kárán tanul az okos, vagy a spanyol filozófus George Santayana híres mondásával „akik nem ismerik a múltat, arra vannak ítélve, hogy megismételjék annak hibáit”.

Lehetünk persze – nem minden alap nélkül – kissé szkeptikusak. A történelemre vonatkozó ismeretek eljutása a nagyközönséghez bonyolult folyamat. A történelmi tények feltárása a modern időkben a tudomány egyik fontos ága. Más kérdés, hogy visszaélni, hatalmi érdekek alá rendelni azt is lehet – a XX. sz. igazán bővelkedik ennek szomorú példáiban. A félreértések elkerülése végett mégis célszerű hangsúlyoznunk, hogy a továbbiakban a „közfogyasztásra” szánt közlésekről, a krónikákról beszélünk, s nem a történelemtudományról. Ezek szükségképpen is csupán a történelemről birtokolt ismeretek „gyakorlati alkalmazásai” (az iparjogvédelem tökéletesen ideillő fogalmával „reduction to practice”), azok valamiféle kivonatai, amelyek alkotója teljességre nem, legfeljebb az objektivitást segítő kiegyensúlyozottságra törekedhet, ha nem épp célzatosan szerkeszt.

Nagyközönségként a történelmet, annak eseményeit gyakorlatilag csak a krónikákból ismerhetjük, a krónikások segítségével. Csakhogy igen kényes ám az ilyen segítség. Az angol filozófus Edward Gibbon idézve, „A történelem valójában alig több mint az emberiség bűneinek, bolondságainak és szerencsétlenségeinek jegyzéke”. Sir Winston Churchill híres, cinikus mondása, hogy „A történelmet a győztesek írják” (vajon nem visszhangzik-e ebben Churchill másik híres mondása, miszerint „Csak azoknak a statisztikáknak hiszek, amelyeket sajátkezűleg hamisítottam!?”), amint az is, hogy „Az emberek olykor belebotlanak az igazságba, ám a legtöbbjük összeszedi magát, és továsiet, mintha mi sem történt volna.” Churchillre rímel a radikális baloldali, expresszionista szerző Ernst Toller harcossabb fogalmazása: „A történelem a győztesek propagandája”, s ettől nem áll távol a következtetés,

hogy azok az igazi győztesek, akik a történelmet írhatják. Aki pedig elég sokáig élt a XX. században, megtapasztalhatta – amint azt George Orwell is megírta 1984 c. regényében –, milyen nehéz a múltat előre látni.

Mindezekkel még inkább becsülendők a múlt torzításmentes bemutatására törekvő krónikák, s biztosak lehetünk abban, hogy ez az elegáns-szép kötet ilyen. Kevés jobb garancia van – ha van egyáltalán – egy tudományos ismeretterjesztő mű magas színvonalára és megbízhatóságára, mint hogy azt az 1888-ban alapított, hosszú ideje a világ legjobbjai közé tartozó National Geographic Society adta ki. Az „NG” mára az egyik legnagyobb közhasznú tudományos és oktatási szervezet. Amint a honlapján írja bemutatkozásul, „1888 óta buzdítja az embereket, hogy törődjenek a bolygónkkal. Érdeklődési köre felöleli a földrajzot, a régészetet, a természettudományokat és a környezetet, valamint a történelem megőrzését. Az USA Külügyminisztériuma a honlapjának róla szóló oldalán kiemeli (<http://www.state.gov/p/io/unesco/members/48805.htm>): „Havonta világszerte több mint 280 millió emberhez jut el az öt magazinjával, a National Geographic tévécsatornával, a televíziós dokumentumműsoraival, a rádióműsoraival, filmjeivel, könyveivel, videóival és DVD-ivel, térképeivel és az interaktív médiájával. Több mint 7500 tudományos kutatási projektet finanszírozott, és támogat egy földrajzi analfabétizmus elleni oktatási programot is.” Kivétel nélkül kiemelkedő színvonalú, s többnyire bámulatos kiállítású könyveinek magyar kiadója pedig az utóbbi évektől az Alexandra csoport.

Szintúgy igen kedvezően minősíti e kötetet, hogy előszavát Jared Diamond írta, aki a Wikipédia magyar változatából idézve: „Egyike a világ legjobb természettudományos ismeretterjesztő íróinak. Műveiben laikusok számára is érthetően dolgozza össze a régészet, a biológia és a *történelem* tudományos eredményeit” – a történelmet pedig itt annak hangsúlyozására emeltük ki, hogy igazán kompetens e mű megítélésében. A Wikipédia angol változata Diamond 22 rangos díját és kitüntetését emeli ki, köztük a Pulitzer-díjat, az USA elnöke által kiemelkedő tudományos ismeretterjesztő hozzájárulásért adományozott „A Tudomány Nemzeti Érdemérmét” és az évente a legjobb tudományos könyvért a brit Royal Society (tudományos akadémia) által adományozott díjat. (Összeomlás c. könyvről az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2008/3. számában szóltunk.) Bevezetésül az ő értékeléséből idézünk:

„Szokatlan történelemkönyvet vesz kézbe most az olvasó. Egyetlen kötet mutatja be a világtörténelem eseményeit az összes kontinensen. Az első bekezdés két mondata elrepít bennünket a sok százezer évvel ezelőtt élt, a tüzet felhasználni megtanult ősembertől a Kr. e. 3300 körüli időkig, amikor kifejlődött az írás. (A továbbiakban kapunk erről az időszakról sokkal többet is. – Osman P.) Onnan kezdve vagy 175 000 szó viszi előre a történetet napjainkig.

Mindnyájan elvégezhetjük az e mögött rejlő számtani feladatot: évente egy szó segítségével jutunk el a Római Birodalom bukásáig, a középkor tárgyalásánál már évente 100 szóra

van szükség, és végül a 20. század bemutatásánál már évente 750 szó áll rendelkezésre. Ezek a számok okot adhatnak a csodálkozásra: mit is tanulhatunk meg a történelemből, ha ilyen nyaktörő sebességgel haladunk át rajta? Komoly ez az egész, vagy olyan humoros valami, mint Tom Stoppard Zanzamlet című írása, amely Shakespeare monumentális tragédiáját egyperces gyors beszédre csökkenti?”

Alighanem korunk egyik nagy és széles körben elterjedt betegsége a rohanás. Rohanva élünk, mert a körülményeink ezt ránk kényszerítik, vagy mert attól tartunk, hogy más-ként túl sokról lemaradunk. Nicholas Carr Hogyan változtatja meg agyunkat az internet? c. könyve – amely nagyon is találóan a sekélyesek korának nevezi világot – jól megmutat-ta, hogy mindinkább kicsiny, koncentrált adagokban igényeljük az információt (a könyvről az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2015/2 számában szóltunk). A történelemlétköny-vek hagyományos előadásmódja, az események menetét leképező, azok mozgatóerőinek és következményeinek megmutatására törekvő, folyamatosan hömpölygő, nagyívú elbeszélés már nem képes jól szolgálni a ma emberét. Olvasása hosszabb időre csak neki szentelt fi-gyelmet követel, az elbeszélés fonálának szoros követését, ami már nem illik össze a legtöb-bünk életvitelével, s a megváltozott igényeinkkel sem. (Ami persze nem jelenti azt, hogy az érdeklődő ember képes lenne ellenállni olyan, akár sok száz oldalas könyvek vonzásának, mint pl. Margaret Thatcher itt bemutatott önéletrajza.) Így nagyon is érthető, ahogyan Jared folytatja: „Lassacskán ráébredtem, hogy jogos és egyáltalán nem nevetséges a kérés, amely rövid történelmi magyarázatokat követel. Az embert életének minden egyes adott pillanatá-ban sok minden más is foglalkoztatja, nemcsak az, hogy teljesen elmerüljön a világtörté-nelemben. Lehet, hogy éppen csak azt szeretnénk felidézni, mi is történt a középkorban. Néhány jól megválasztott oldal meg is teszi, nincs szükség egy 700 oldalas monográfiára a középkorról, amelynek elolvasásához egy hónapra is szükség lehet, de az is megeshet, hogy esténként néhány oldal után elalszunk rajta. Egy rövid elbeszélés, amely bizonyos kereteket rögzít, amelyet rövid idő alatt el lehet olvasni, talán jobban hozzásegít a dolgok megértésé-hez, mint a 700 oldalas nagy tanulmány. Még ha rá is szánunk egy hónapot a monográfiára, akkor sem jutunk a végén tovább, mint a középkor. Ha viszont a rövidebb összefoglalót olvassuk el, bőven jut idő, hogy olvassunk a reneszánszról, az ipari forradalomról, a világ-háborúkról és sok minden másról, amely a középkorkutató hatáskörén túl van.”

S jellemzése, egyben használati útmutatója is e tartalmában és méretében egyaránt im-pozáns kötethez: „Ez a könyv azoknak az olvasóknak kínál választ, akik széles körképre és egyben gondosan kiválasztott részletekre is vágynak. Igen, a könyv megkísérli, hogy ebben a terjedelemben minden fontos dolgot összefoglaljon a történelemről. A szócikke-ket izgalmas kiegészítésekkel gazdagítottuk. Olvashatunk részleteket a történelem nagy pillanatainak szemtanúitól: Marco Polo beszámol Kínában tett utazásairól; egy túlélő le-írja a pestist; olvashatjuk Kolumbusz hajónaplója bejegyzését arról a napról, amikor fel-fedezte az Újvilágot; Erzsébet királynő beszél az uralkodás terhéről, és Isaac Newton

magyarázza a mechanikát. Rövid életrajzokat találhatunk olyan történelmi alakokról, mint a hun Attila, Nagy Károly, Dzsingisz kán, Rettegett Iván és Machiavelli. Elmékedéseket olvashatunk alapvető történelmi vitákról, többek között arról, hogy igazolható-e a háborúk. Olvashatunk a szénbányászat, a mikroszkóp, az újság, a papírpénz, a hordozható óra, az iránytű, a logarléc és a számítógép feltalálásáról. Más kis cikkek olyan információkkal szolgálnak, amelyeket nehéz osztályozni, de lenyűgözők, mint a napfoltok felfedezése, a dodó kihalása, az első térkép és a zene lejegyzésének első rendszere. Ahogy a különféle borokat is másképp és másképp kell fogyasztani, a különböző típusú könyveket is másképp kell olvasni. Ez a könyv nem egy frissítő, könnyű bor, amelyet úgy iszunk, hogy fenékgig ürítjük a poharunkat. Ezt kortyolgatni kell, mint egy mézédés aszúbort. Üssük fel bárhol, és addig olvassuk, ameddig jólesik. Akkor is érdemes kézbe venni, ha csak egy-két szabad percünk van. Egypercnyi olvasás is elegendő, hogy egy baráti összejövetelen felderítsük a résztvevőket a hieroglifák megfejtésének történetével. Mire végigkortyolgattuk az egész könyvet, kialakul bennünk a jó érzés, hogy áttekintettük az egész történelmet. És még egy fontos megjegyzés: élvezni is fogjuk, és arra vágyunk, hogy még többet olvassunk róla.”

Valóban, ma – az előzőekben vázoltak okán – inkább a kisebb adagokban is jól érvényesülő, az érdeklődésünket bárhol belekezdve azonnal megragadó információközlést kedveljük, amelytől tetszésünk szerint elléphetünk, de bármikor újra belekezdhetünk, s amelyben pillanatnyi érdeklődésünk szerint tallózhatunk, keresgélhetünk. Ez a kötet teljes egészében, szöveges részeivel és lenyűgözően gazdag és szép illusztrációs anyagával ennek az igénynek az optimális kiszolgálását adja. Rövid, önmagukban is kerek, egész enciklopédikus szócikkek, leírások s hozzájuk csatlakozó, azokat kiegészítő illusztrációk hatalmas, fejezetekre tagolt, ezerszínű, az idő folyamát és az emberi történelem helyszíneit felölelő, izgalmas mozaikja – hiszen a folyamat, amelyről szól, maga is egy óriási mozaik időben és térben. Így – az Alexandra igen jól jellemző ajánlójából idézve – „újfajta szemlélettel tekint végig azokon az eseményeken, amelyek során az élet kialakulásától kezdve eljutottunk napjainkig – hét lenyűgöző fejezetben, páratlan és mindenre kiterjedő módon mutatja be a Föld történetét.” A „Föld” itt persze szóbotlás, s az emberlakta világot jelenti.

Ez az elegáns-szép album hatalmas, mint a történelem, tartalma színes és szerteágazó, mint maga a történelem, s ellentétben annak nagyon sok mozzanatával, folyamatával, maradéktalanul jó, hogy van. Róla szintúgy az ajánlóból: „A fejezetek eleven és lényegre törő cikkekkel mutatnak be egy-egy korszakot, s a szöveget remek illusztrációk, kiegészítő lábjegyzetek, képekhez fűzött tanulmányok és szemtanúk leírásai kísérik. A magyar olvasók kedvéért könyvünk közel 100 magyar vonatkozású eseményt is tartalmaz, így például megtudhatjuk mi történt a távoli földrészekeken abban az időben, amikor Mátyás király uralkodott, vagy hogyan befolyásolta Amerika történelmét számtalan lenyűgöző magyar egyéniség.” (A „számtalan” itt persze többszörösen is költői túlzás.)

S még onnan, a tartalomról: „A fejezeteket történelmi tanulmány vezeti be illusztrációkkal ellátott időtáblázzal, amely felhívja a figyelmet a korszak kiemelkedő pillanataira. Az 1000 cikk sok ezer év legfontosabb eseményeiről ad rövid, de átfogó leírást. Színes élőfejek és oldallécek könnyítik meg az eligazodást az anyagban. 400 illusztráció és 20 képhez fűzött tanulmány világít rá a kulcsfontosságú eseményekre. 40 'Kapcsolat' cikk segítségével megtudhatjuk, hogy egy esemény az idők folyamán milyen hatást gyakorolhat más eseményekre: a teremtésmítoszoktól és a történelem előtti korok festményeitől a felhőkarcolók építéséig és a távoli bolygók felfedezéséig. 300 lábjegyzet világít rá a fontos események egyes vonatkozásaira. 50 'Szemtanú' segítségével az olvasó megismerheti egy-egy kor történelmét olyan személyek tapasztalatain keresztül, mint I. Erzsébet királynő, a felfedező Robert Peary, a diktátor Benito Mussolini, Eva Hart, a Titanic túlélője, Rosa Parks, a polgári jogokért folytatott harc kiemelkedő alakja, és még sokan mások.”

Az említett hét fejezet: Az élet kezdete – Az őstörténettől Kr. u. 400-ig / A középkor – 400–1500 / A felfedezések kora – 1500–1700 / A forradalmak kora – 1700–1850 / Az imperializmus kora – 1850–1913 / A világháborúk évei – 1914–1945 / A modern kor – 1946-tól napjainkig.

Sajátos dolog a történelem. Ami ismeret ránk maradt róla, az jelentős részben arról szól, hogy az ember törzsi szerveződésű ragadozóként szocializálódott, így építette és működtette a törzseit, hordáit, majd államait, s bizony a modern kor történései is azt mutatják, hogy ezen még nagyon nem tudott túllépni. Ám ha az elején kezdjük olvasni e krónikát, a belőle kibontakozó fejlődéstörténet egészen más érzést is kelt, felidézi Szophoklész híres szavainak igazságát: „Sok van, mi csodálatos, de az embernél semmi sem csodálatosabb.” Ma már megszoktuk, hogy az 'okos kütyük' világában lassacskán a saját cipőnket sem értjük, a telefonunk használatához pedig szinte egyetemi kurzust kellene elvégezni, ám szédítő és meghökkentő, mennyi fejlett tudással találkozunk már a kezdeteknél. S nem is csak azok előtt az építmények előtt állunk hitetlenkedő csodálkozással, amelyek kivitelezését az akkori technikai színvonal alapján meg sem tudjuk magyarázni. Íme pár önkényesen kiragadott példa (valamennyi idézet a könyvből van).

Hihetetlenül gyorsan ment végbe a modern ember – a *Homo sapiens* – elterjedése: „120 000 évvel ezelőtt kelet-afrikai hazájából gyorsan szétrajzott egész Afrikában, és elérte a kontinens déli csücskét. A mostani elképzelések szerint ezek az ősemberek 120 000 évvel ezelőtt vándoroltak a Közel-Keletre, onnan továbbmentek 50 000 évvel ezelőtt Kelet-Ázsiába, kb. 40 000 évvel ezelőtt eljutottak Európába, majd onnan a keleti félteke minden el nem jegesedett részébe.” A kötet részletesen elmondja, hogyan hódították meg őseink az egyes kontinenseket. Micsoda teljesítmény, hogy 50 000 évvel ezelőtt már úszó járműveket építettek, és nekivágtak a nyílt tengernek – így lettek Ausztrália első lakói. Hatásában még sokkal nagyobb „25 000 évvel ezelőtt az amerikai földrész benépesítése, amely valószínűleg több hullámban zajlott, és a bevándorlók vélhetően más-más utakon érkeztek oda, más és

más szállítóeszközökkel. ... Amerika legelső lakói talán hajókon érkeztek, követték a Csendes-óceán jégmezejét dél felé, addig a pontig, ahol biztonságosan behatolhattak a szárazföld belsejébe, és néhány évezred alatt belakták a szárazföld nagy területeit.”

Embervoltunk lényegi tulajdonsága, hogy intellektuális lények vagyunk (többé-kevésbé még ma is). A történelmünkről ránk maradt legkorábbi, ember rögzítette információkat az ősember képzőművészete adja, amely ámulatba ejtő remekműveket is létrehozott. „A benépesült világ számos területén lehet nyomát találni a 35 000–10 000 évvel ezelőtti időkből az emberben élő művészi kifejezésvágy bizonyítékainak. Afrikában, Európában, Ausztráliában több mint 150 helyszínen találtak ebből a korszakból származó többszínű barlangfestményeket. ... E korai festményeknek gyakran kísérei a háromdimenziós, sziklafalba vágott domborművek. Igen elterjedtek voltak a hordozható kis szobrocskák és a vésett kőből, elefántcsontból, csontból, kagylóból és égetett agyagból készült tárgyak, amelyek az elvont, jelképes kifejezésre való erős hajlamról és talán rituális szertartásokról árulkodnak.”

Felfoghatatlan, hogy jutottak el eleink odáig, hogy „Az első sikeres sebészeti beavatkozás, amelyet ember emberen végzett, a koponyalékelés (trepanáció) volt – a koponyacsont egy részének szándékos eltávolítása. Az első ismert esetek Kr. e. 5100 tájáról származnak, bár ez a gyakorlat valószínűleg már sokkal régebben is létezett. Az első koponyalékeléseknél a beavatkozást végző személy éles kövekkel távolította el a csontot. A primitív fűrőszerszámok feltalálásával apró lyukakat fúrtak az eltávolítandó csontdarab körül, majd kiemelték a csontot.” S a ránk maradt koponyán látszik, hogy „a férfi a beavatkozás után egészségesen élt még viszonylag hosszú ideig”.

Még két különösen elképesztő technikai csúcsteljesítmény (természetesen önkényesen kiragadva): „Kr. e. 3000 tájáról származik az első fennmaradt szövött selyemdarab (rendkívül finom technológiát igényelt! – Osman P.), bár vannak arra utaló jelek, hogy a gyökerek évszázadokkal korábbra nyúlnak vissza, Kelet-Kínába, a Sárga-folyó medencéjének földművelőihez, a jangsao néphez.” És „Kr. e. 4500 körül Afrika, Európa és Délkelet-Ázsia megalitokból építkező emberei voltak az elsők a világon, akik szervezeten, sok ezer munkaórányi erőfeszítéssel tartós emlékeket állítottak, amelyek nem a mindennapi túlélés céljait szolgálták, hanem szertartási központok voltak az év fontos eseményei számára.” (A megalit hatalmas kövekből készült építmény, létrehozása különösen nagy logisztikai és munkaszervezési képességeket igényel.)

És három szellemi:

„Fejlemények a matematikában. Kr. e. 1800 körül az ókori babilóniaiak nagy előrelépést tettek a matematikában, főként a helyi érték jelölésével kapcsolatos ismeretek fejlődésének köszönhetően. A babilóniai rendszerben, mint a modern maiban, ugyanaz a jel különféle értékű lehet, attól függően, milyen kapcsolatban áll más jelekkel. A modern rendszertől eltérően, amely 10-et használ alapszámként, a babilóniaiak a 60-at használták, és ennek nyoma máig fennmaradt, hiszen 60 másodperc van egy percben, 60 perc egy órában, és 360

fokra oszlik egy kör. A helyi érték jelölésével a babilóniai matematikusok meg tudtak oldani egyszerű számtani problémákat, sőt bemerészkedtek a geometria, az algebra és a számelmélet területére is, több mint 1000 évvel Püthagorasz előtt már használták a derékszögű háromszögre a tételt, amelyet később Pitagorasz-tételnek neveztek el. A kortárs egyiptomiaktól eltérően a babilóniaiak a matematikát a közvetlen számláláson túl is felhasználták, talán úgy vélték, hogy ezzel a tudománnyal magának a tudásnak a kedvéért is érdemes foglalkozni. Néhány babilóniai agyagtáblán másodfokú egyenleteket lehet látni az öntözőcsatornák tervezésénél vagy területméréseknél. Másokon harmadfokú egyenletek vannak, amikor például egy pincéhez készülnek négyszögletes formájú gödröt ásni.”

„Kr. e. 1792 körül Hammurápi törvénykönyve csak egyike volt azoknak a közigazgatási és erkölcsi reformoknak, amelyeket bevezetett. Bár nem ez az első törvénygyűjtemény, amely fennmaradt az ókori Mezopotámiából, ez a leghosszabb és a legjobb állapotban lévő. Egy 22 méter magas bazaltoszlopra van felvéve, 3500 sorban.”

Kr. e. 479-ben halt meg Konfuciusz, kínai államférfi és filozófus. „Filozófiája arra biztatja az uralkodókat, hogy erkölcsi tekintéllyel és ne a fegyverek erejével kormányozzanak. Hangsúlyozta a formális oktatás fontosságát, amelyen keresztül az ember jobbíthat önmagán és társadalmán is.” Mao Ce-tung, amikor kivezette Kínát a kulturális forradalom rombolásából, sokban az ő tanaihoz nyúlt vissza.

Talán nem túlzás azt állítani, hogy a hétezer évvel ezelőtti idők viszonyai között rendkívüli tudományszervezési teljesítményt jelentett a csillagászati megfigyelések gyakorlati felhasználása. „Az égbolt tanulmányozása Kr. e. 5000 körül. Valószínűleg sok mezőgazdasággal foglalkozó közösség figyelte meg a Napot, a Holdat és a csillagokat, hiszen az életük függött az árvizek évszakokhoz kötődő megjelenésétől és visszahúzódásától, valamint a napfénytől, amelyek megfelelő feltételeket teremtettek a sikeres aratáshoz. Az égitestek megfigyelésének legkorábbi jeleit Dél-Egyiptomban találjuk, ahol a Núbiai-sivatagban Nabta Playa-nál az ember valamikor Kr. e. 5000 körül kört formálva kőoszlopokat (megalitokat) állított fel. Az oszlopok által alkotott egyik vonal a napfelkeltét mutatta a nyári napfordulókor – az évnek ez a szakasza nagyon fontos volt az esős évszak miatt. Nabta Playa megelőlegezte a később kidolgozott, a Nap mozgásához igazodó egyiptomi naptárt, amely az első volt a maga nemében, és azon alapult, hogy a Szíriusz újra megjelent a keleti égbolton, egy időben a Nílus éves kiáradásával. Az egyiptomi naptár 365 napra, 12 hónapra oszlott, és három évszakot különböztetett meg, az áradás, a növekedés és a szárazság évszakait, amelyek szorosan kötődtek a mezőgazdasági termelés időszakaihoz.”

A húrelmélet – már aki ért belőle valamit is – tizenegy dimenzióval dolgozik. E könyvnek felettébb érdekes olvasata, ha azt követjük benne, hány dimenzió mentén alakult ki az emberiségnek az a szuperorganizmusa, amelyet társadalomnak nevezünk.

Ilyen volt egyebek közt az öntözőrendszerek kifejlesztése, hiszen ahhoz az embereknek már közösségként kellett működniük. „Mezopotámiában Kr. e. 6000 körül fejlesztették ki az

első öntözőrendszereket, és így huzamosan élelmentöbbletet tudtak termelni. Egészen addig az első földművesek csak abban bízhattak, hogy az eső megöntözi a növényeiket. Mezopotámia forró, száraz vidék, ahol ritkán esik az eső, bár a Tigris és az Eufrátesz évente elárasztja a terület nagy részét. Csatornákkal, ciszternákkal, gátakkal, árkokkal, partfalakkal a földművesek közvetlenül tudták eljuttatni földjeikre a folyók friss vizét és hordalékát. A föld termékenyebb lett, és nőtt a mezőgazdasági termelés. Kr. e. 5000-re, ahogy egyre bonyolultabb lett az öntözőrendszer, a termés is egyre több lett, és olyan élelmentöbblet keletkezett, amely nemcsak könnyen eltartotta a gyorsan szaporodó helyi lakosságot, de új bevándorlókat is vonzott, akik megalapították a világ első városait.”

Az információ konzerválásának és egzakt közlésének nagy innovációja, az írás megalkotása (aminek kritikus feltétele, hogy az egész „célközönség” egybevágoan értse és kezelje a jelek jelentését). „A legkorábbi ismert írás – Kr. e. 3500. A világon a legrégebb ismert írott emlék, annyi más első dologhoz hasonlóan, Mezopotámiából származik. Azon a vidéken a kereskedők már 10 000 évvel ezelőtt kis agyagjeleket használtak, ezek számlaként vagy nyugtaként működtek, tehát a pénz korai formájának tekinthetők. Kr. e. 3500 körül ezeket a kis tárgyakat általunk bullaenak nevezett, üreges agyaggolyókba helyezték, amelyekre rányomták a benne elhelyezett jelek formáját vagy számát. Az emberek így ’leolvashatták’ a golyóról a tartalmát, vita esetén feltörhették a ’burkot’, és megszámlolhatták a jeleket. Miután a labda felszínét el tudták olvasni, értelmetlenné vált belezárni a jeleket. A golyók Kr. e. 3300 körül lapos táblákká váltak, és a rajtuk szereplő piktogramokból alakult ki a világ első ismert írásrendszere. Az évszázadok során a piktogramok egyre elvontabbak lettek, és az egész Közel-Keleten elterjedt az ékírás. Egyiptomban ekkoriban jelent meg a képirás (a hieroglifákkal történő írás). Üzleti iratok, törvénykönyvek, szóbeli hagyomány: most már mindent lehetett rögzíteni állandó formában, amelyre könnyen hivatkozhattak az írástudó társadalmak írnokai.”

A Paradicsomból történt kiűzetésünk végleges megpecsételése: az első kormányok: „Kr. e. 3200 körül. Mezopotámiában a városállamok kialakulása az emberi történelem új korszakának beköszöntét jelentette: megjelentek az első intézményesített kormányok. Az egyik városállam, az Eufrátesz mentén (a mai Irak területén) fekvő Uruk Kr. e. 3200 körül 410 hektáron szerveződött, voltak lakónegyedei, vallási negyede, piaca, és az egészet csaknem 10 km hosszú téglafal övezte. Az uruki Fehér-templom és zikkurat – amely ebben az időben épült – valószínűleg 1500 munkás erejéből, az emberiség egyik első építészeti emlékműve volt, amelyet egy védőistenségnek szenteltek. 12 méterrel emelkedett a város utcái fölé ez az agyagtéglából készült, mozaikkal, arany-, ezüst- és rézdíszítésekkel ékesített templom. A gazdagság ilyen fitogtatása megnövelte a falakon kívül élők hódítási vágyát. A jómóddal járt a megnövekedett katonai erő, a hatalmas királyok megjelenése, akik kitüntették magukat a csatákban, és ezt követte végül a birodalmak kialakulása.”

A gazdasági globalizáció első úttörői: megjelennek a színen a föníciaiak. „A Földközi-tenger medencéjében Kr. e. 1200 körül jelentek meg a föníciaiak mint gyarmatosító és kereskedő hatalom. A mai Libanon területén éltek, és már 2000 éve tevékenyen kereskedtek, de időszakonként idegen – mezopotámiai, egyiptomi, hettita – uralom alatt éltek. (Nos igen, a szövegben néha akadnak suta botlások – Osman P.) E birodalmak hatalma lehanyatlásával, a krétai hajózási útvonalak összeomlásával az erős felépítésű föníciai teherhajók voltak a Földközi-tengeren és azon túl is a legkiválóbb kereskedelmi hajók. A föníciai kereskedők cédrusfát, fenyőfát, festett textileket, üveget, fémtermékeket, bort és halat exportáltak mindenféle nyersanyagért cserébe. A csillagok, a szelek és tengeráramlatok alapos ismeretének köszönhetően a föníciai tengerészek kereskedelmi telepeket hoztak létre Cipruson, Görögországban, Itáliában, Hispániában és Észak-Afrikában. A Földközi-tengeren túl eljutottak a mai Portugáliába, Franciaországba és a Brit-szigetekre is. Elkalandoztak Afrika partjai mentén déli irányba, végigjárták egész Nyugat-Afrikát, és még annál is messzebbre lejutottak, 2000 évvel megelőzve a későbbi európai felfedezőket.”

S egy újabb, szó szerint világra szóló szellemi innováció: megszületik az első könyves vallás. „Az Ószövetségben a Kivonulás könyve állít emléket a zsidók Kr. e. 1300 körüli, Egyiptomból való kivonulásának, amelyet legendás politikai és katonai vezetőjük, Mózes irányított. Ez a nyugati világ egyik gyakran idézett allegorikus történeteinek egyike. II. Ramszesz fáraó alatt az Egyiptomban élő zsidókat elnyomták, valószínűleg rabszolgasorban tartották. Mózes a Vörös-tengeren át a Sínai-félszigetre vezette népét, ahol bemutatta azt az erkölcsi törvénykönyvet, amelyet Jahvétól, Izrael istenétől kapott, s tízparancsolatnak nevezünk. A mózesi parancsok – amelyekben első helyen állt a monoteizmus hirdetése – adták azt a keretet, amelyen belül kialakult a zsidó vallás. A zsidók később észak felé vonultak, s Mózes halála után továbbmentek Kánaánba, ahol legyőzték a már meglévő településeket, és területet szereztek maguknak. Bár nem Mózesé volt az első egyistenhívő vallás, az övé gyakorolta a legnagyobb hatást. Mózes a világ három legelterjedtebb vallása, a judaizmus, a kereszténység és az iszlám profétaként tiszteli.”

S már csak néhány kiragadott a tudományok fejlődéséhez kötődő címszavakból: Az atomelmélet felvetése (Kr. e. 430) / Arkhimédész elmélete (Kr. e. 213) / A „csíra-elmélet” felvetése (Kr. e. 90 körül – A baktériumelmélet első ismert felvetése) / Diocletianus reformjai (Kr. u. 284-től – államszervezés) / Tíz-es számrendszer kialakulása (Kr. u. 300) / A nulla bevezetése (500 táján) / A zene lejegyzése (512) / Az első nyomtatott újság (700) / A mai számjelek elterjedése (771) / A kémia hajnala (1000 körül) / Megnyílik a bolognai egyetem (1088) / Iránytű a tengerészeknek (1200 körül) / Fibonacci számjegyei (1202) / Gutenberg kinyomtatja a Bibliát (1455) / A polihisztor Leonardo (1472 – „1472-ből származik első ismert festménye”) / Megszületik a földgömb (1492) / A harmadfokú egyenlet (1526) / Az orvosi kémia atyja (1536 – Paracelsus) / A modern zoológia és botanika (1551) / Mercator térképei (1569) / Bacon induktív érvelése (1605) / A bolygók mozgásának leírása (1609) / Térképé-

szeti háromszögelés (1617) / A logarléc feltalálása (1622) / Az angol szabadalmi törvény (1623) [sajátos módon a Velencei Dekrétum (1474) nem szerepel a kötetben – Osman P.] / Harvey leírja a vérkeringést (1628) / Descartes Értekezése (1637) / Pascal mechanikus számológépe (1642) / Boyle elméletei (1661) ... és ezzel még csak a 357. eseménynél, és csak az Újkor elején tartunk, ama pálya első szakaszán, ahonnan exponenciálisan növekvő teljesítménnyel halad előre a fejlődés. ...

Aki pedig itt és most vállalkozni mer az itt felvázolt hosszú menetelés további pályájának és fejleményeinek jól megalapozott extrapolálására akár csak az elkövetkezendő száz évre, az kétségkívül megérdemli a kiemelkedő bátorságért járó kitüntetést. (Igaz, viszont bizhat a hosszú távú előrejelzéseknek a megalkotójukat buzdító nagy erényében: „Hol leszek én már, mire kiderül...?”)

Dr. Osman Péter

* * *

Shawn Achor: A boldogság mint versenyelőny. Hogyan legyünk sikeresek a munkában a pozitív pszichológia eszközeivel? HVG Kiadói Rt., 2015; ISBN978-963-304-212-0

„Bár a pozitív pszichológia látványosan berobbant a tudományos életbe, úttörő felfedezéseinek zöme máig sokak előtt titok maradt. ... E könyv célja, hogy felfegyverezze az olvasót a kutatásokon alapuló ismeretekkel, és megtanítsa a pozitív pszichológia alapelveit használni, hogy versenyelőnyhöz jusson karrierjében és munkahelyén.” / „A boldogság jóval több egyfajta kellemes érzésnél – valójában a siker elengedhetetlen eszköze.” / „A boldogság nem azt jelenti, hogy szükségtelen a változtatás, hanem éppen az a felismerés, hogy tudunk változni és változtatni.” / „Aki nem hisz benne, hogy felfelé is vezet út, annak nemigen marad más választása, mint hogy ott maradjon, ahol van.” / „Tudományosan is bebizonyították, ha jobban hiszünk magunkban (vagy mások bennünk), sokszor többet is érünk el.” (Amint arra a szerző is utal, a „mások bennünk” természetesen csak akkor segít, ha ezt ők kellő hangsúlyal a tudunkra is adják.) / „A válság könnyen lehet a kreativitás katalizátora” – idézetek a könyvből.

A szerzőről, a kiadó ajánlójából: „Shawn Achor a siker és a boldogság közötti kapcsolat kutatásának vezető szakértője. Több mint negyven országban tartott előadásokat, hogy áthidalja a boldogságra vonatkozó tudományos kutatások tapasztalatai és a mindennapi élet gyakorlata közötti szakadékot. Vezető oktatóként, a pozitív pszichológia úttörő elméivel

együtt, részt vett a Harvard híres boldogságkurzusában. Manapság az Aspirant kutató és tanácsadó cég alapító elnökeként tevékenykedik. Minden idők egyik legnépszerűbb TED-előadója.

A TED itt sokatmondó, nagyon pozitív referencia. A betűszó jelentése Technology, Entertainment and Design (technológia, szórakoztatás, dizájn), a TED pedig különleges eszköze a hasznos eszmék és ismeretek globális terjesztésének. Egy nonprofit alapítvány által szervezett előadás-sorozatokként működik, jellegzetessége, hogy az előadásoknak igen erőteljesnek és rövidnek (max. 18 perc) kell lenniük. A honlapján található önmeghatározása szerint az 1984-ben egy konferenciával elindított TED mára „globális közösség, amely szívesen fogad be mindenkit a tudomány és a kultúra valamennyi területéről, akik a világ mélyebb megismerésére törekszenek. A világ legelkötelezettebb gondolkodóinak tudásából táplálkozó csereközpontot (clearinghouse) épít, valamint a kíváncsi lelkek közösségét, mind online, mind pedig a TED és a TEDx eseményein szerte a világban, egész évben. (A TEDx lényegében egyfajta franchise rendszer: bárki kaphat ingyen licencet TED-típusú rendezvények létrehozására, ha elfogadja a TED alapelveit.) Előadásai mára szinte minden témát felölelnek a tudományos és az üzleti kérdésektől a globális problémákig, száznál több nyelven” – ami jól mutatja a TED elterjedtségét. Előadásait az internetre is felteszik. Mindezekkel igencsak komoly minőségmutató, hogy Achor ebben a mezőnyben ennyire élen jár a népszerűségben. (Igen jó bemutatását adja a TED-nek és a köré kiépült rendszernek Carmine Gallo TED-előadások c. könyve – HVG Könyvek, 2014).

Saját cégének honlapja (<http://goodthinkinc.com/speaking/shawn-achor/>) a következőket mondja róla: „12 év Harvard egyetemi munkássága után a világ egyik vezető szakértője lett a boldogság és a siker összefüggésének kérdésében. Boldogságkutatása a Harvard Business Review címlapjára került, TED-előadása 9 milliónál nagyobb nézettségével minden idők egyik legnépszerűbbje. A Fortune 100-cégek több mint harmadával dolgozott, és ötvennél több országban tartott előadást, cégvezetőknek Kínában, a Pentagon felső vezetőinek, iskolásoknak Dél-Afrikában és farmereknek Zimbabweben. A boldogság mint versenyelőny tréningje máig a világ legnagyobb és legsikeresebb vállalati pozitív pszichológia tréningje.”

Könyvének fő üzenete a következőkben ragadható meg (minden idézet a könyvből származik): „Ha csak várjuk a boldogságot, az beszűkíti agyunk sikerpotenciálját, aki viszont pozitív működésre programozza az agyát, az motiváltabb, hatékonyabb, ellenállóbb és kreatívabb lesz, ez pedig feltétlen növeli a teljesítményt. Ezt a felfedezést sok ezer tudományos tanulmány is megerősítette, köztük saját kutatásaim is, amelyeket 1600 harvardi egyetemi hallgatóval, valamint a Fortune 500-ba tartozó több tucat cégnél végeztem világszerte. *Ebből a könyvből nemcsak az derül ki, miben rejlik a boldogság mint versenyelőny szemlélet ereje, hanem az is, miként lehet ezt a hétköznapijainkban is hasznosítani, hogy sikeresebbek legyünk a munkánkban.*” (Kiemelés a recenzió szerzőjétől.) A benne előadottakat sok kísérlet azokat

alátámasztó eredményének rövid ismertetésével, továbbá előadói és tanácsadói munkájának tapasztalataival támasztja alá.

És még mindig a fő üzenet: „A legjobb és legtehetségesebb hallgatók áldozták fel önként a boldogságot a sikerért cserébe, hiszen sok más emberhez hasonlóan nekik is azt tanították, ha keményen megdolgozol érte, sikeres leszel: de csak akkor lehetsz boldog, ha előbb már elérted a sikert. Azt a leckét kapták, hogy a boldogság egyfajta jutalom, amelyet azután lehet elnyerni, hogy az ember üzlettárs lett valamely jobb befektetőcégnél, Nobel-díjat kapott vagy beválasztották a kongresszusba. Valójában azonban – ahogy az majd ebből a könyvből is kiderül – a legújabb pszichológiai és idegtudományi kutatások egyértelműen azt mutatják, hogy a dolog éppen fordítva működik. Akkor leszünk sikeresebbek, ha boldogabban, vidámabban és pozitívabban élünk. ... Kiderült tehát, hogy az agyunk szó szerint arra van behuzalozva, hogy ne negatív vagy semleges, hanem pozitív állapotban teljesítsen a legjobban. Ennek ellenére manapság – eléggé ironikus módon – lemondunk a boldogságról a siker érdekében. Ezzel azonban csak agyunk sikerrátáját csökkentjük. És miközben teljesítményt hajszoló világunkban mindenáron sikert szeretnénk felmutatni, csak a bénító nyomást érezzük.”

S a legmarkánsabb összegzése: „A legsikeresebb emberek, akik az élre törnek a versenyben, nem úgy tekintenek a boldogságra, mint valamiféle távoli jutalomra mai fáradozásaiért, és a napjaikat sem semleges vagy negatív hangulatban élik, ők azok, akik tőkét kovácsolnak a pozitívból, és minden kanyarban learatják annak jutalmát. *Valójában a boldogság mint versenyelőny szemlélete maga is egy kopernikuszi fordulat: azt tanítja, hogy a siker kering a boldogság körül, nem pedig fordítva.*” (Kiemelés a recenzió szerzőjétől.)

Ha Achör könyve révén – vagy épp bármely más úton – ráébredünk, milyen nagy szerepe van a sikerességben a pozitív lelki hozzáállásnak, úgy még különösebb a szakmai szcenárió, amelyet vázol: „Megdöbrentő módon 1998-ban a pszichológia területén a negatív-pozitív kutatások aránya 17:1. Más szóval, minden olyan kutatásra, amely a boldog, kiteljesedő embereket vizsgálta, 17 olyan vizsgálat jutott, amely a depressziót és a rendellenességeket tanulmányozta. Ez igencsak árulkodó. Össztársadalmi szinten nagyon értünk ahhoz, hogyan legyünk rosszul, mitől legyünk rosszkedvűek, és oly keveset tudunk arról, mi szükséges ahhoz, hogy virágozzunk.” Aligha kétséges, hogy a boldogtalanság napjainkban civilizációs betegség (feltehetőleg következménye a fogyasztói társadalomnak és minden bizonnyal az értékválságnak), ám megdöbrentő, hogy mennyire elterjedt: „2004-ben a Harvard Crimson egy felmérése azt találta, hogy öt harvardi hallgatóból négy mondhatja el magáról, hogy a tanév során legalább egyszer depressziótól szenved, és a hallgatók fele él meg olyan súlyos depressziót, hogy nem tudja ellátni hétköznapi feladatait. Ez a járványos boldogtalanság nem a Harvard sajátossága. A The Conference Board 2010 januárjában megjelent tanulmánya szerint az Egyesült Államokban a megkérdezett munkavállalók mindössze 45%-a érezte jól magát a munkahelyén – 22 éve nem mérték ilyen rossz arányt. A depressziósok aránya

ma tízszer nagyobb, mint 1963-ban volt. A boldogtalanság korhatára is évről évre alacsonyabb: ötven évvel ezelőtt 29,5 év volt a depresszió jelentkezési időpontjának mediánja, ma ennek a fele: 14,5 év.”

Könyve elején felteszi a kérdést: „Mit tanulhatunk a pozitív kiugróktól?” és így folytatja: „Minél tovább tanulmányoztam a pozitív pszichológiával kapcsolatos kutatási eredményeket, annál tisztábban láttam, hogy mennyire eltévelyedettek vagyunk (nemcsak a harvardi diákok, mindannyian), ami a személyes és a szakmai megelégedettségre vonatkozó meggyőződéseinket illeti. A kutatások egybehangzóan azt mutatták, hogy a sikerhez vezető legrovidebb út nem az, ha eltökélten és megszállottan a tanulásra, a munkára koncentrálnak, és hogy az alkalmazottakat sem úgy lehet a leginkább motiválni, ha parancsolgatunk, és közben megfélemlített, ideges emberek csapata dolgozik a kezünk alatt. Éppen ellenkezőleg: a boldogságra és optimizmusra vonatkozó radikálisan új kutatások mind a tudományos, mind a céges világot a feje tetejére állították. Azonnal megláttam a lehetőséget: tesztelném a hallgatóimat. Készíthetnék egy olyan felmérést, amelyből kiderül, hogy ezek az új gondolatok valóban megmagyarázzák-e, hogy miért virágoznak bizonyos hallgatók, míg mások megadják magukat a stressznek és a depressziónak. Ha a görbe felett elhelyezkedők mintázatait és szokásait tanulmányoznám, akkor nemcsak azt tudhatnám meg, hogyan hozhatjuk fel az átlag közelébe azokat, akik alatta maradnak, hanem azt is, hogy magát az átlagot hogyan lehetne emelni.”

A kutatásáról: „Egészen kivételezett helyzetben voltam, ami lehetővé tette, hogy ilyen kutatást folytassak. Mint elsőévesek proktora már 12 éve nagyon is közlőrl figyelhettem a hallgatók legfelsőbb életét: a szokásaikat, hogy mi motiválja őket és miből nyerik az erőt, hogy mit tanulhatunk meg az élményeikből, amit aztán a saját életünkre is alkalmazhatunk. Olvashattam a felvételi kartonokat, betekintheztem a felvételi bizottságok megjegyzéseibe, végigkísérhettem a hallgatókat szellemi fejlődési útjukon, és nyomon követhettem, hogy az egyetem után milyen állások vártak rájuk. Továbbá – mint 16 kurzus oktatója – igen nagy hányadukat értékelhettem, osztályozhattam is. Mivel a célom az is volt, hogy a hallgatókat jobban megismerjem, és megtudjam, mi húzódik meg a vizsgák és az indexek mögött, kezdtem összejárni velük a Starbucksban tartott „irodában”, ahol mesélhetek az életükről. Számításaim szerint több mint 1100 harvardi diákkal ültem be, egyenként több mint fél órára. Ezeket a megfigyeléseket aztán összegyűjtöttem, hogy felhasználjam az 1600 kiválóan teljesítő alapidiplomás egyetemistára kiterjedő kutatásomhoz. Ez volt az egyik legnagyobb kutatás a boldogsággal kapcsolatban, amit a Harvardon valaha végeztek. Ez idő alatt is egyre mélyebbre ástam magam a pozitív pszichológia tanulmányozásában, amely éppen ekkoriban indult robbanásszerű fejlődésnek a saját intézetemben, illetve a világ megannyi egyetemi laboratóriumában.”

S az ebből nyert felismerés: „Ami pedig az eredményeket illeti, meglepő és izgalmas következtetésekre jutottam arra nézve, mitől emelkednek egyesek a csúcsra, és mitől érzik

úgy magukat ebben a sokat elváró környezetben, mint hal a vízben, míg másoknak miért nem sikerül kihozniuk magukból azt, amire képesek lennének, és elsüllyednek. Amire rá-találtam, az igazi forradalmi hatású volt, mégpedig nemcsak a Harvardra, hanem a munka világának összes szereplőjére vonatkozóan. Miután ezt az óriási mennyiségű kutatási adatot összegyűjtöttem és elemeztem, *sikerült hét olyan konkrét, bizonyított és végrehajtható mintázatot felrajzolnom, amelyek bejósolják a sikert és az eredményességet.*” (Kiemelés a recenzio szerzőjétől.)

Így született meg könyve mondandójának gerince, *a hét alapelv*. Felsorolásként: A boldogság mint versenyelőny / Az alátámasztás és az emelő / A tetriszhatás / Felfelé esés / A Zorro-kör / A 20 másodperces szabály / Társas befektetés. Természetesen mindegyik címhez jön egy fejezet, amely részletesen és igazán jól érthetően megmagyarázza, mit jelent a szóban forgó alapelv, és hogyan éljünk vele, hogy az jól szolgálja sikerességünket.

És íme kutatása eredményének gyakorlati értéke: „Míg egyfelől azt találtam, hogy a pozitív pszichológia hét alapelve, amelyet felállítottam, igen nagy hatással működik a munkahelyeken is, akár jobb, akár nehezebb időkben, a gazdasági összeomlás igen hamar világossá tette számomra, milyen nagy szükség van rá, hogy a vállalkozások és a szakemberek megőrizték jóllétüket, sőt segítsünk nekik energiaszintjük, teljesítőképességük és teljesítményük növekedésében. Úgy tűnt, ezt ők maguk is felismerték, mert egyszeriben azzal szembesültem, hogy számos, magát korábban legyőzhetetlennek tekintő vállalkozás most segítségért kiált. Egy éven belül öt kontinens 40 országában tartottam előadást különféle vállalkozásoknak, és beigazolódni láttam, hogy ugyanazok az alapelvek, amelyek a Harvardon beváltak, mindenütt sikert hoztak. ... Ez számomra egyben a nagy tanulsok ideje is volt: többet tudtam meg a boldogságról afrikai és közel-keleti utazásaim során a válság kellős közepén, mint 12 évnyi, védett környezetben lefolytatott tudományos munkából. Ennek a munkának és kutatásnak gyümölcse ez a könyv. A Wall Street-i kereskedőktől a tanzániai tanítóktól és a római értékesítőktől mindenki hasznát vette az immár válságban is letesztelt alapelveknek, és mindannyian azt tapasztalták, hogy hozzájárulnak az előrelépésükhöz.”

Hasznosítás élesben, a felső ligában: „A boldogság mint versenyelőny szemléletet elsőként a világ legnagyobb bankjai tették magukévá, hiszen ők érezték meg először a válságot. Az ebben a könyvben bemutatott alapelveket vezérigazgatók, felső vezetők ezreivel ismerttettem meg a világ legnagyobb (és legtöbbször szenvedett) pénzintézeteiben. Ezután fokozatosan más vállalatokat és szektorokat is elértem, amelyeket súlyosan érintett a válság. Nem voltak vidám idők és vidám közönségek, de iparágtól, vállalatától és szervezeten belül betöltött pozíciótól függetlenül, ahelyett hogy ellenállásba ütköztem volna, szinte mindannyian nyitottak voltak megtanulni, hogyan segítheti a pozitív pszichológia újragondolni a munkájukat.”

Elmondja, hogy sikerrel tartott pozitív pszichológiai tréninget az egyik legnagyobb könyvvizsgáló és adótanácsadó cég 250 menedzserének: „A tesztek azt mutatták, hogy az alapelvek megtették a magukét, mégpedig igen rövid idő alatt; az az auditorcsoport, ame-

lyik végigcsinálta a tréninget, jóval magasabb elégedettségi arányszámokat és alacsonyabb stressz-szinteket jelzett vissza, mint az a kontrollcsoport, amelyik nem volt a tréningen.” És „Ugyanez történt a UBS-nél, a Credit Suisse-nél, a Morgan Stanleynél és számtalan más híres cégóriásnál.”

S egy felettebb meglepő területen: „Röviddel ezután joghallgatókat képző és jogászokat tömörítő intézmények is kezdtek kopogtatni nálam. Nem csoda, hiszen már a kutatások is kimutatták, hogy a jogászok körében több mint háromszorosa a depressziósok aránya más foglalkoztatási csoportok átlagának, és hogy a joghallgatók veszélyesen magas szintű negatív stressz-szinttel élnek együtt. ... Ezzel a szomorú valósággal úgy szálltam harcba, hogy az országot járva jogászokból és joghallgatókból álló fókuszcsoportoknak tanítottam a hét alapelvet. Beszéltünk arról, hogy a pozitív beállítódás hogyan juttathatja versenyelőnyhöz őket; hogy a társas kapcsolataik kiépítésével hogyan tudják kiiktatni életükből a szorongást; és arról is, miként tudnák kivédeni a szomszédos kutatófülkékből áradó negatív stresszt. Az eredmény itt is azonnali és imponáló volt. Ezek a rettentően leterhelt, lehetetlen elvárások rémuralma alatt élő és roppant törekvő emberek képesek voltak a boldogság mint versenyelőny szemléletet magukévá tenni; csökkentették stressz-szintjüket, és a korábbiánál többet értek el a tudományos és a szakmai életben.”

Összegzése: „A boldogság és a siker titkait boncolgató saját kutatói munkám során a pszichológiát forradalmasító két évtizedes kutatáson alapuló eredményeket használtam fel. A könyv gerincét alkotó hét alapelvet folyamatosan teszteltem és finomítottam: a legkülönbözőbb emberekkel dolgoztam, nemzetközi pénzemberektől középiskolásokig, sebész-től ügyvédig, könyvelőtől ENSZ-nagykövetségig. *Lényegében ez egy olyan eszköztár, amelynek használatával bárki képes nap mint nap a korábbiánál többet elérni, szakmájától, hivatásától függetlenül.* (Kiemelés a recenzió szerzőjétől.) Éppen az a hét alapelv legnagyobb erénye, hogy nem csak vállalati környezetben működik. Bármiféle akadályt segítenek legyőzni: átfordíthatjuk rossz beidegződéseinket, így hatékonyabb, alkotóbb működésre leszünk képesek, jobban tudunk majd élni a lehetőségeinkkel, és ezek az elvek segítenek legmerészebb céljaink elérésében is, mind a munkában, mind a magánéletben. Olyan eszközök, amelyek a mindennapokban segíthetnek a korábbiánál többet elérni.” A boldogság mint versenyelőny szemlélet „arra biztat, legyünk realisták a jelenben, miközben maximalizáljuk a jövőre vonatkozó potenciált. A lényeg, hogy megtanuljuk, hogyan tegyük magunkévá azt a mentális beállítódást és azokat a viselkedésformákat, amelyekről empirikusan bebizonyosodott, hogy sikerhez és megelégedettséghez vezetnek.”

A beletörődésre hajlamosaknak kétféle javaslattal szolgálhatunk. Aki egész biztosan nem szán időt, energiát arra, hogy kitörjön kedvezőtlen helyzetéből, kezébe se vegye ezt a könyvet. Akit viszont érdekel lehetőségeinek jobbítása, érdemes tanulmányoznia. Amit Achor előad, annak akár mottója is lehetne e fejezetcím: Változni Márpedig Lehet.

Ennek jegyében idézi elénk korunk egyik nagy neurológiai felfedezését, amely lehetőséget kínál forradalmi előrelépésre a képességek és teljesítmények fejlesztésében: a neuroplaszticitást. (L. Norman Doidge: A változó agy – Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2011/3. sz.). „Az agy formálhatósága, amit egykor lehetetlennek véltek, ma már közismert tény, amelyet az idegtudományok legszigorúbb és legfrissebb kutatásai igazolnak. Ennek pedig messzemenő következményei vannak. *Ha már tudjuk, hogy agyunk ilyen beépített plaszticitással rendelkezik, akkor az intellektuális és a személyiségfejlődésre való képességünk szintén hasonlóan formálhatónak tűnik.* Amint a következő hét fejezetből is kiderül, a kutatók számos módszert találtak agyunk átformálására, hogy a korábbinál pozitívabbak, kreatívabbak, ellenállóbbak és produktívabbak legyünk, és több lehetőséget lássunk meg, bárhová is nézünk. *Ha gondolataink, viselkedésünk és napi tevékenységeink átformálhatják agyunk struktúráját, akkor már nem az a nagy kérdés, hogy vajon lehet-e, hanem hogy mennyire lehet változtatni?* ... A könyv további fejezetei arról szólnak, hogyan kovácsolhatunk hasznot az agy illetően változási képességéből, hogy mi is kiélvezzük a boldogságot mint versenyelőnyt.” (Kiemelések a recenzió szerzőjétől.)

Mondandójának egyik alapvető eleme, hogy a sikeresebbé válásban mennyire fontos a hozzáállás, az általa is használt szakkifejezéssel a beállítódás. Ha eleve elhatározzuk, hogy milyen a világ, olyannak is fogjuk látni. Viszont a jobbítás legalább némi lehetőségét nem elutasító beállítódással olvasva könyvét, meglehetősen biztatóak a szavai: „Ha lehetséges a változás, adódik a kérdés: meddig tartható fenn? Vajon az alapelvek használata eredményezhet-e valódi, tartós javulást az életminőségünkben? Röviden: igen. Amint a következő hét fejezetben majd olvasható, a tudományos kutatások megerősítették, hogy számos olyan módszer létezik, amellyel megemelhetjük a boldogságunk alapszintjét, és a korábbinál pozitívabb beállítódást tehetünk magunkévá. Mivel ennek a könyvnek a témája a boldogság mint versenyelőny, nem is kicsit vigasztaló arra gondolni, hogy az emberek igenis lehetnek boldogabbak, a pesszimistából lehet optimista, és negatív beállítódású agyat is át lehet állítani, hogy több lehetőséget lássunk meg az életben.” Achor ismételtlen is nyomatékosan kiemeli: kísérletei egyértelműen igazolták, hogy a pozitív gondolkodást és ezzel a versenyelőny alapjául szolgáló boldogságot erősítő tréningek hatása maradandó eredményt hoz.

Az egész mondandó talpázatában rejtőzik ugyanakkor egy felettébb nehezen megválaszolható filozófiai kérdés: mi is a boldogság (ami Achor kutatásai szerint siker és versenyelőny forrásává válhat, illetve azzá tehető)? A válaszok természetesen nagyon széles spektrumon szóródnak – gondoljunk bele, milyen eltérő válaszokat ad erre pl. egy mélyen hívő keresztény, egy szilárd meggyőződésű materialista, vagy épp a mai, pillanatnyi örömeket előtérbe helyező fogyasztói társadalom jól megdolgozott gyermeke – és persze az emberi lét alapkérdésével küzdő filozófusok hosszú sora. A könyvből idézve: „Hogyan definiálják tehát a tudósok a boldogságot? Lényegében azt nevezik boldognak, aki pozitív érzelmeket él meg – örömet, amely összekapcsolódik azzal a mélyebb érzéssel, hogy az életnek értel-

me és célja van. A boldogsághoz tartozik, hogy a jelenben jó a hangulatunk és pozitívan látjuk a jövőt. Martin Seligman, a pozitív pszichológia atyja három mérhető komponensre bontotta a boldogságot: öröm, elkötelezettség és értelem. Kutatásai megerősítették (amit a legtöbb ember intuitívan egyébként is tud), hogy azok az emberek, akik csak az örömöket hajszolják, a boldogság lehetséges előnyeinek is csak egy részét élik meg, míg azok, akik mind a három utat követik, a lehető legteljesebb életet élik. A boldogság legpontosabb megfogalmazása Arisztoteléstől származik: eudaimonia, amely közvetlen fordításban nem is 'boldogságot' jelent, hanem virágzást, kiteljesedést. Az én szememben a boldogság az az öröm, amelyet a kiteljesedésre való törekvés során megélünk. A boldogság legfőbb motorja a pozitív érzelmek megélése, hiszen a boldogság – mindenekelőtt – egy érzés."

Az érzéssel persze van némi probléma: nem lehet megragadni, rögzíteni, és mérőszalaggal, indikátorral vagy épp pásztázó elektronmikroszkóppal pontosan beazonosítani (bár ki tudja, mikor lesznek képesek erre is az agykutatás műszerei – ó jaj nekünk, ha ez is eljön!). Így hát „Vannak kutatók, akik szívesebben beszélnek 'pozitív érzelmekről' vagy 'pozitivitásról', mint 'boldogságról', mert bár ezek egymás szinonimái, a 'boldogság' sokkal megfoghatatlanabb és homályosabb kifejezés. Barbara Fredrickson, az Észak-Karolina Egyetem kutatója, a téma vezető szakértője szerint a tíz leggyakoribb pozitív érzelmek: öröm, hála, derű, érdeklődés, remény, büszkeség, élvezet, inspiráció, rácsodálkozás és szeretet. ... Bárminek nevezzük is, ennek az érzésnek a fáradhatatlan keresése adja emberi mivoltunk lényegét, s ezt nálam sokkal ékesszólóbban örökítette meg számtalan író és filozófus (beleértve Thomas Jeffersont, az amerikai függetlenségi nyilatkozat megfogalmazóját). Ám, amint rövidesen látni fogjuk, a boldogság jóval több egyfajta kellemes érzésnél – valójában a siker elengedhetetlen eszköze." Hogy az utolsó mondatrészben van némi körkörös hivatkozás? Valahogy csak ki kellett keveredni a filozófiai problémából! Ha házi használatra lefordítjuk Achor tanítását egyszerű megfogalmazásra, az üzenet kristálytiszt: ha elegendően jól érezzük magunkat a bőrünkben ahhoz, hogy legyen kedvünk, lelki erőnk tenni azért, hogy jobb is legyen, akkor kellő kitartással el tudjuk érni a szükséges képességeink erősödését, s élvezni ennek hozadékát. A boldogság filozófiai magyarázata helyett segítségül hívhatjuk ehhez a holt költők társaságából Kiss József (1843–1921) bölcs tanácsát: „Allah lényét ne fürkészd, csak imádd! / S a csókot gyakorold s ne magyarázd.” (Kiss József: A csók) Végül is az innovációra sincs általánosan elfogadott, zárt definíciónk (Schumpeter is sokkal bölcsőbb volt, minthogy megkockáztasson egyet), ám attól még felettébb hasznosan művelhetjük, s fejleszthetjük innovációs felkészültségünket.

S már csak néhány szilánk a rengeteg tanulságos, érdekes megállapításból.

„Az elért változásokat néha nehéz megőrizni, mert az akaraterőnk véges. ... Az akaraterő azért hasznavehetetlen eszköz a változás fenntartásában, mert minél többet használjuk, annál jobban kopik. ... Az önkontroll számos eltérő formája ugyanarra a közös erőforrásra, az önkontroll erősségére támaszkodik, amely meglehetősen korlátos, ezért könnyen kimeríthető. Másként fogalmazva, minél többet 'használjuk' az akaraterőnket, annál jobban

gyengül.” Ez létfontosságú megállapítás! Tanulsága, amelyre Achor is rávezet: alakítsuk úgy a dolgainkat, hogy a céljaink eléréséhez minél kevesebb akaraterőre legyen szükségünk. Hasznos trükkökre tanít ehhez, és van, amelyiknél a saját példájával is igazolja, hogy tényleg működik.

A pozitív érzelmek *evolúciós haszna*: „Kiterjedt kutatások során sikerült felfedezni, hogy a boldogságnak igenis nagyon fontos evolúciós szerepe van. Barbara Fredrickson ezt a ’tágítás és építés elméletének’ (broaden-and-build) nevezte el. Míg a negatív érzések beszűkítik a választási lehetőségeket: ’harcolj vagy menekülj’ (a létfenntartás ősi stratégiája – Osman P.), addig a pozitív érzések hatására egyre több lehetőséget látunk magunk előtt, ettől hatékonyabban tudunk gondolkodni, kreatívabbak leszünk és nyitottabbak az új ötletekre.”

Neurológiai bizonyosság: „A legújabb kutatások azt mutatják, hogy a ’tágítási hatás’ valójában biológiailag megalapozott, azaz a boldogság tényleges kémiai előnyt jelent versenyhelyzetben. Mégis hogyan? A pozitív érzelmek olyan anyagokkal árasztják el agyunkat, amelyekről nemcsak jól érezzük magunkat, hanem agyunk tanulási központjai is több szinttel magasabb teljesítményre kapcsolnak. Elősegítik az új információk megszerzését, minél további tárolását és a későbbi gyorsabb előhívást. Több idegi kapcsolat épül ki és marad meg, amelyek segítségével gyorsabban és kreatívabban tudunk gondolkodni, javul a komplex elemzésre és a problémamegoldásra való képességünk, és új módszereket és megoldásokat találunk ki. Amikor az ember boldog, még szó szerinti értelemben is többet lát meg mindabból, ami körülveszi. A Toronto Egyetem egyik friss kutatása szerint hangulatunk valós értelemben befolyásolja, hogy a látókéreg – tehát az agynak az a része, amely a látásért felelős – hogyan dolgozza fel a bejövő információkat.” Achor beszél „az agy pozitív előhangolásáról” is, annak mesterfogásairól és kedvező hatásáról.

„*Napról napra*”: „Mindegyik alapelv, amelyet ebben a könyvben tárgyalok, hozzáad legalább egy, de inkább több olyan tényezőt, amely a tudósok szerint nélkülözhetetlen az emberi boldogsághoz: így ha valaki értelmes célért küzd, ha figyeli a lehetőségeket a nagyvilágban, ha optimista és hálás hozzáállással él, és ha gazdag társas kapcsolati rendszert tart fenn. Bármily fontosak ezek a nagyobb gondolkodás- és viselkedésbeli váltások, legalább ilyen lényeges, hogy azt is felismerjük: a boldogság mint versenyelőny azokban az aprócska, pillanatnyi örömlöketekben is megnyilvánul, amelyek naponta tarkítják az életünket. Amint láttuk, egy rövidke humoros videó, vagy egy kurta beszélgetés valamely jó barátunkkal, sőt akár egy kis cukorka is elég ahhoz, hogy jelentősen és azonnal megemelje a kognitív képességeinket és a munkahelyi teljesítményünket. Amint Barbara Fredrickson is rámutat, míg természetesen nemes cél, ha nagy változásokat tervezünk és a tartós boldogságot keressük, mégis, ’ha megnézzük, hogyan is működik valójában, miben áll ennek a folyamatnak a dinamikája’, akkor azt találjuk, hogy ’inkább napról napra érdemes odafigyelni arra, hogyan érezzük magunkat’.”

Ha nem ügyelünk eléggé az ösztönzésre: „egy egész évtizedet átívelő kutatás támasztja alá, hogy 2,9013-szor annyi pozitív, mint negatív interakciónak kell történnie egy vállalati csapatban ahhoz, hogy sikeres legyen. Ez azt jelenti, *legalább három pozitív megjegyzésre, élményre, kifejezésre van szükség egy negatív megnyilvánulás hatásának ellensúlyozására.* (Kiemelés a recenzió szerzőjétől.) Ha ez alá a határszám alá zuhan az arány, azt hamar megsínyli a munkahelyi teljesítmény. Ha pedig sikerül fölötte maradni – és ideális esetben elérni a 6:1 arányt –, a csapat a lehető legjobbat fogja kihozni magából.”

„*Magamban bíztam eleitől fogva*”: „A teljesítményünket nemcsak a munkával kapcsolatos beállítódásunk befolyásolja, hanem az is, hogy a saját képességeinkről hogyan gondolkodunk. Minél inkább hiszünk benne, hogy sikerülni fog, amit akarunk, annál valószínűbb, hogy úgy is lesz. Ez tűnhet afféle lila spirituális szövegnek (és tény, hogy kevésbé megbízható források is többször használták már korábban), de az elmúlt pár évtizedben számtalan komoly tudományos kutatás is igazolta ugyanezt.” A továbbiakban, mint lényegében minden tényállításhoz, ezt alátámasztó kísérletes bizonyítékot is ismertet.

Ennyi fért bele, pedig még sok olyan van, mint pl. agyunk a spamszűrő, a legjobbat kihozni a rosszból, vagy épp a tehetetlenség kártékony megtanulása. Így azonban már csak az jöhet, hogy tényleg jó könyv, érdemes elolvasni.

Dr. Osman Péter